Interreg Aurora

Co-funded by the European Union

INSPIRE
INvasive SPecies Information Restoration & Engagement

Praktisk guide för kommuners arbete med invasiva främmande arter

VAASA.

UMEÅ KOMMUN

Interreg Aurora

Co-funded by the European Union

INSPIRE
INvasive SPecies Information Restoration & Engagement

Elinvoimakeskus

Länsstyrelsen Västerbotten

VAASA.

UMEÅ KOMMUN

Titel:	Praktisk guide för kommuners arbete med invasiva främmande arter
Författare:	Åsa Laurell (Umeå kommun) och Simo Marttila (Vasa stad)
Utgivningsår:	2026
Bilder:	Där inget annat är angivet är fotografier tagna av Åsa Laurell, Simo Marttila eller är hämtade från Naturvårdsverkets sharepointsida.
Layout:	Kelp Tillväxtpartner AB
Adress:	Umeå kommun, Skolgatan 31A, Umeå
Telefon	+46 90 - 16 10 00
E-post:	umea.kommun@umea.se
Internet:	www.umea.se/projektsida Inspire

Förord

I princip alla kommuner är ansvariga förvaltare av mark som är påverkade av invasiva främmande arter[1]. Det finns mycket och bra vägledande information från de nationella myndigheterna om invasiva främmande arter och om hur arbetet ska utföras av kommunerna utifrån gällande lagstiftning. Trots det är det fortfarande många kommuner som inte kommit igång med arbetet. Syftet med denna guide är därför att inspirera och göra det enklare för kommuner, på alla organisatoriska plan, att praktiskt starta upp arbetet med invasiva främmande arter med en så liten initial tidsinsats som möjligt och att genomföra arbetet på ett effektivt sätt. Guiden fokuserar främst på invasiva växtarter, men många av principerna kan användas även för andra organismgrupper.

Guiden är framtagen inom ramen för Interreg Aurora-projektet INSPIRE[2]. INSPIRE är ett gränsöverskridande samarbete mellan Finland och Sverige med Livskraftcentralen i Södra Österbotten, Länsstyrelsen Västerbotten, Vasa stad och Umeå kommun som parter. Guiden är därför skriven med norra Sverige och Finland som geografiskt fokusområde. De arter som nämns som exempel i guiden är de som är vanligt förekommande idag (2026) i denna region, men vi hoppas att guiden ska kunna användas även av andra kommuner där även andra invasiva arter är vanligt förekommande. Där informationen skiljer sig mellan Sverige och Finland lyfts det.

Tack!

Tack till alla som på ett eller annat sätt bidragit till denna guide. Många kommuner har delat med sig av sina tankar om vilket innehåll en guide bör ha för att vara behjälplig och vi har också fått återkoppling på ett utkast från flera i arbetsgruppen för INSPIRE-projektet, myndigheter och från flera kommuner. Alla synpunkter har varit värdefulla inför slutversionen, även om vi inte kunnat möta alla önskemål. Särskilt tack till kollegorna på Umeå, Dorotea och Skellefteå kommuner samt Jakobstadsregionen som delat med sig av material som används i guiden. Det finns mycket kunskap, utöver den som samlats i denna guide, hos många kommuner som kommit en längre bit på vägen i arbetet med invasiva arter. Denna guide är en start!

[1] Invasiva främmande arter benämns ibland bara som invasiva arter i rapporten.
[2] Se bilaga 9 för mer information om projektet INSPIRE.

Läsanvisning – välj din väg

Guiden kan läsas från pärm till pärm, men de flesta läsare har nytta av att fokusera på de kapitel som berör deras roll. Nedan finns förslag på lässpår som hjälper dig att snabbt hitta relevant information.

Politiker och chefer

Börja med **Del 1. Introduktion och grundläggande information**, **Del 2. Kom igång med arbetet!** och **Del 6. Organisation**. Här beskrivs kommunens ansvar, varför tidiga insatser är viktiga, hur arbetet kan organiseras långsiktigt och hur resurser, finansiering och kompetens kan säkras.

Samordnare

Läs särskilt **Del 2. Kom igång med arbetet!**, **Del 3. Kartläggning**, **Del 4. Prioritering**, **Del 6. Organisation** samt **Del 7. Kommunikation**. Läs även **Del 8. Engagera invånare**. Dessa delar ger stöd för planering, uppföljning, samordning mellan verksamheter och utveckling av kommunens arbete över tid samt ger tips på hur allmänheten kan engageras.

Arbetsledare

Fokusera på **Del 4. Prioritering**, **Del 5. Fältarbete**, **Del 6. Organisation** samt ***Bilaga 4. Praktiska riktlinjer för fältpersonal***. Dessa delar ger stöd för att organisera arbetslag, planera åtgärder, följa upp genomförda insatser och säkerställa att personal och entreprenörer arbetar enligt gällande rutiner för biosäkerhet och dokumentation.

Fältpersonal

Börja med **Del 1. Biosäkerhet**, **Del 5. Fältarbete** samt ***Bilaga 4. Praktiska riktlinjer för fältpersonal***. Här finns praktiska instruktioner om biosäkerhet, artidentifiering, arbetsmetoder, utrustning, dokumentation, uppföljning och bekämpningsmetoder.

Kommunekolog

Fokusera på **Del 1. Introduktion och grundläggande information**, **Del 3. Kartläggning**, **Del 4. Prioritering** samt ***Bilaga 1. Aktiv och passiv restaurering***. Här finns stöd för ekologiska bedömningar, riskvärdering, prioritering av insatser och restaurering av områden som påverkats av invasiva arter.

Förvaltare

Läs **Del 2. Kom igång med arbetet!**, **Del 3. Kartläggning**, **Del 4. Prioritering**, **Del 5. Fältarbete** och **Del 6. Organisation** och **Del 8. Engagera invånare**. Avsnitten ger stöd för planering av åtgärder, prioritering av områden, uppföljning, integrering av arbetet i ordinarie drift och skötsel, samt hur man kan engagera allmänheten.

Plan- och exploateringsverksamhet

Läs särskilt **Del 1. Introduktion och grundläggande information**, relevanta delar av av **Del 3. Kartläggning**, **Del 4. Prioritering** samt **Del 6. Organisation**. Här beskrivs hur invasiva arter bör beaktas tidigt vid planering, exploatering, projektering och markarbeten för att minska framtida kostnader och spridningsrisker.

Miljötillsyn

Läs främst **Lagstiftning, Riskbedömning för invasivitet och Hantering av växtavfall i Del 1**, samt ***Bilaga 3. Riktlinjer för hantering av jordmassor som innehåller invasiva främmande arter*** och ***Bilaga 7. Rekommendationer för prövningsrutin för kemisk bekämpning***. Dessa delar behandlar regelverk, ansvar, riskbedömningar, masshantering och förutsättningar för bekämpningsåtgärder.

Mass- och avfallshanteringsansvariga

Fokusera på **Del 1. Hantering av växtavfall**, **Del 6. Organisation** samt ***Bilaga 3. Riktlinjer för hantering av jordmassor som innehåller invasiva främmande arter***. Här beskrivs hur växtavfall och jordmassor kan tas emot, lagras, transporteras och omhändertas på ett sätt som minskar risken för spridning.

Upphandlare

Läs särskilt **Del 6. Organisation**, framför allt avsnittet Upphandling och entreprenader, samt ***Bilaga 3. Riktlinjer för hantering av jordmassor som innehåller invasiva främmande arter***. Här beskrivs vilka krav som kan ställas på entreprenörer för att förebygga spridning av invasiva arter och hur dessa krav kan integreras i upphandlingar och avtal.

Entreprenörer och konsulter

Börja med **Del 1. Biosäkerhet**, **Del 5. Fältarbete**, relevanta delar av ***Bilaga 4. Praktiska riktlinjer för fältpersonal*** samt ***Bilaga 3. Riktlinjer för hantering av jordmassor som innehåller invasiva främmande arter***. Dessa delar ger praktiskt stöd om biosäkra arbetssätt, hantering av jordmassor och växtavfall, dokumentation samt genomförande av åtgärder i fält.

Innehållsförteckning

DEL 1. INTRODUKTION OCH GRUNDLÄGGANDE INFORMATION 7

DEL 2. KOM IGÅNG MED ARBETET! 17

DEL 3. KARTLÄGGNING 23

DEL 4. PRIORITERING 29

DEL 5. FÄLTARBETE 33

DEL 6. ORGANISATION 38

DEL 7. KOMMUNIKATION 50

DEL 8. ENGAGERA INVÅNARE 56

BILAGA 1. AKTIV OCH PASSIV RESTAURERING 64

BILAGA 2. DET ALLMÄNNAS TRAGEDI 66

BILAGA 3. RIKTLINJER FÖR HANTERING AV JORDMASSOR SOM INNEHÅLLER INVASIVA FRÄMMANDE ARTER 68

BILAGA 4. PRAKTISKA RIKTLINJER FÖR FÄLTPERSONAL 73

BILAGA 5. BETALT FÖRENINGSARBETE 82

BILAGA 6. SÅ KAN EN VOLONTÄRINSATS ORGANISERAS 89

BILAGA 7. REKOMMENDATIONER FÖR PRÖVNINGSRUTIN FÖR KEMISK BEKÄMPNING 91

BILAGA 8. EXEMPELDOKUMENT OCH INSPIRATIONSMATERIAL 92

BILAGA 9. OM INSPIRE-PROJEKTET 94

BILAGA 10. REFERENSER 96

INSPIRE-projektet bidrar till följande av FN:s globala mål för hållbar utveckling:

Del 1. Introduktion och grundläggande information

Arter som benämns som främmande är växter, djur och andra levande organismer som genom människans aktiviteter, avsiktligt eller oavsiktligt, har spridits utanför sina naturliga utbredningsområden[3]. En del främmande arter kan anpassa sig till den nya miljön och där föröka sig och sprida sig effektivt. Arten kan då påverka inhemska arter och/eller naturmiljöer på ett negativt sätt. De kallas då invasiva och kan orsaka betydande skador på inhemska arter och ekosystem. De kan påverka vattenflöden, bidra till erosion, skapa problem för infrastruktur, orsaka hälsorisker och i vissa fall minska produktiviteten inom jord- och skogsbruk. Invasiva främmande arter är en av de fem främsta drivkrafterna bakom förlusten av biologisk mångfald. Invasiva främmande arter benämns i denna guide ofta bara som invasiva arter.

Invasiva arter förekommer i många olika miljöer. De kräver noggrann bekämpning under flera år innan en förekomst kan anses vara helt borta. Det räcker att några få individer lämnas kvar för att arten ska kunna etablera sig på nytt.

Vanliga spridningsvägar för invasiva arter är trädgårdar och odlingar, trädgårdsavfall som dumpas i naturen, föroreningar i planteringsmaterial, arter som följer med transporter och gods, till exempel i barlastvatten eller jordmassor som förflyttas.

Lagstiftning

EU:s förordning om invasiva främmande arter (1143/2014) består av ett antal åtgärder för att förebygga och motverka spridningen av invasiva främmande arter. Förordningen gäller i både Sverige och Finland.

EU-förordningen ger medlemsstaterna möjlighet att ta fram nationella förteckningar över invasiva främmande arter av nationell betydelse. Finland införde en nationell lista 2016 och Sverige införde sin nationella lista 2026. Mer information om dessa listor finns hos Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten för Sveriges del och hos Vieraslajit för Finlands del. Se länkar i *Bilaga 10. Referenser.*

EU:s unionsförteckning över invasiva främmande arter omfattar 114 arter (2026). Finland och Sverige har dessutom nationella förteckningar över arter som bedöms utgöra särskilt stora risker nationellt. Tillsammans med nationella förteckningar omfattas omkring 150 arter i båda länderna. Dessa förteckningar uppdateras regelbundet.

[3] Man brukar utgå från att spridningen ska ha skett efter år 1800 i Sverige och efter år 1850 i Finland.

Lagförda arter får inte:

- Sättas ut i miljön
- Föras in i EU/landet
- Innehas
- Odlas
- Transporteras
- Saluföras
- Spridas
- Säljas eller överlåtas

I artikel 20 i EU-förordningen anges att medlemsstaterna ska genomföra lämpliga restaureringsåtgärder för att stödja återhämtningen av ekosystem som försämrats, skadats eller förstörts av invasiva främmande arter, om inte en kostnads-nyttoanalys visar att nyttan är för begränsad i förhållande till kostnaden.

Att låta bli att agera ökar kostnaden

De ekonomiska kostnaderna för att inte agera mot invasiva arter uppskattades globalt år 2019 till över 400 miljarder euro per år. Sedan 1970-talet har kostnaderna fyrdubblats för varje årtionde. Påverkan är redan betydande inom jordbruk, skogsbruk, vattenförsörjning, hälsa, samhälle och infrastrukturprojekt. Cirka 92 procent av kostnaderna kan kopplas till minskade jordbruksskördar, problem i vattenförvaltningen och sjukdomar orsakade av invasiva främmande arter. Endast åtta procent av resurserna användes för bekämpning och förvaltning.[4]

Även i våra regioner ser vi konsekvenserna av att inte agera. Invasiva arter förekommer på alla typer av marker inklusive på skyddad och kommunal mark. Bekämpning kräver stora resurser i form av tid, personal och finansiering. Ju längre man väntar, desto större blir behovet av både bekämpning och restaureringsåtgärder.

Tidig upptäckt och snabb respons

Det enda effektiva sättet att stoppa negativa effekter är att upptäcka nya förekomster tidigt, påbörja bekämpning snabbt och förhindra spridning. Om inga åtgärder vidtas kommer skadorna på naturen att öka, bekämpningen att bli mer omfattande, restaurering till slut att bli nödvändig och kostnaderna att öka.

De ekologiska vinsterna av bekämpnings- och restaureringsåtgärder

[4] Referens: Invasiva främmande arter och deras hantering – översättning av IPBES sammanfattning för beslutsfattare (SLU Centrum för biologisk mångfald, CBM:s skriftserie 136, 2026)

bedöms i de flesta fall vara betydligt större än kostnaderna. Nyttan omfattar bland annat ökad livsmedelsproduktion, kolinlagring, klimatanpassning, förbättrad vattenkvalitet och starkare ekosystem.

Riskbedömning för invasivitet

På uppdrag av Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten har Artdatabanken vid SLU (Sveriges Lantbruksuniversitet) i Sverige riskklassificerat över 1 600 taxa utifrån deras risk för invasivitet.

Risklistorna kan användas som stöd vid växtval, plantering, landskapsplanering och naturvårdsarbete.

Även arter som traditionellt har odlats länge, exempelvis syren (*Syringa vulgaris*) och jättedaggkåpa (*Alchemilla mollis*) kan ha en hög riskklassning.

För att arbeta biosäkert behöver vi väga in framtida klimatförändringar och förändrade spridningsmöjligheter vid val av växtmaterial. Vid nyplantering behöver vi därför använda risklistan som underlag för att undvika arter som kan innebära att klimatförändringarna ger större negativa konsekvenser än nödvändigt vad gäller påverkan på våra ekosystem. Som en del av arbetet inom projektet INSPIRE har en alternativlista för invasiva trädgårdsväxter tagits fram, se länk i *Bilaga 10. Referenser/Vägledning.*

Aktiv och passiv restaurering

Denna praktiska guide fokuserar främst på borttagning som bekämpning av invasiva främmande arter vilket är en form av passiv restaurering. Naturmiljön återhämtar sig ofta på egen hand när förekomsten av invasiva växter eller djur successivt minskar.

I kraftigt påverkade områden räcker det inte alltid att enbart bekämpa den invasiva arten. Då kan aktiv restaurering behövas för att återställa naturmiljön.

I *Bilaga 1* finns lite mer att läsa om både aktiv och passiv restaurering tillsammans med en checklista som kan hjälpa till vid bedömningen om aktiv restaurering kan vara aktuell. Informationen om restaurering är tagen från en separat framtagen strategirapport inom ramen för projektet INSPIRE. Strategirapporten beskriver mer detaljerat hur man kan gå tillväga för att göra aktiv restaurering, se länk i *Bilaga 10. Referenser/ Vägledning.*

Spridning av blomsterlupin till en gammal vall.

Blomsterlupin (*Lupinus polyphyllus*).

Det allmännas tragedi

Begreppet det allmännas tragedi beskriver en situation där många människor delar på en gemensam resurs, men där ingen enskild aktör upplever att den har ett fullt ansvar för att ta hand om den.

I arbetet med invasiva främmande arter kan den gemensamma resursen upplevas vara naturmiljöer, grönområden, vattendrag, kommunal mark, samfällt ägd mark och även resurser som den biologiska mångfalden.

Läs mer om hur man kan motverka det allmännas tragedi i *Bilaga 2. Det allmännas tragedi*.

Biosäkerhet

Biosäkerhet[5] innebär alla skydds- och försiktighetsåtgärder som minskar risken för introduktion och spridning av invasiva arter och andra skadliga organismer och sjukdomar.

Biosäkerhet är ett avgörande verktyg och vår första försvarslinje mot spridning av invasiva arter. När arter väl har etablerat sig är de ofta mycket svåra och kostsamma att bekämpa. Biosäkerhet är relevant i all kommunal verksamhet som bedrivs utomhus, men också i invånarnas vardag genom aktiviteter som vandring, fiske, trädgårdsarbete och friluftsliv.

Biosäkerhet innebär också att aktivt reflektera över hur vi använder naturmiljöer, hur vi kan råka sprida invasiva arter och vilka åtgärder vi kan vidta för att minska spridningen.

Åtgärderna för att agera biosäkert kan vara många, men ofta handlar de om enkla rutiner såsom att:

- Rengöra utrustning
- Rengöra fordon
- Rengöra skor och kläder mellan olika platser

Hur invasiva arter sprids

För att kunna arbeta biosäkert behöver man förstå hur invasiva arter sprider sig. Invasiva främmande arter har introducerats utanför sitt naturliga utbredningsområde genom mänskliga aktiviteter och orsakar skada i sin nya naturmiljö. När en invasiv art väl har etablerat sig kan den

[5] Biosäkerhet är det ord vi valt att översätta engelskans biosecurity med. Andra ord som ibland används inom svenskan är bland annat ”invasivhygien” eller ”spridningsförebyggande arbete”.

fortsätta spridas både naturligt - till exempel med hjälp av vind och vatten - och genom mänsklig påverkan.

Spridning genom mänsklig aktivitet

Människor kan sprida invasiva arter på många olika sätt och ofta snabbare och över betydligt längre avstånd än vad naturliga processer gör.

Invasiva arter kan oavsiktligt spridas genom:

- Fritidsaktiviteter – såsom vandring, vattensporter, och fiske
- Industriell verksamhet – såsom jordbruk och skogsbruk
- Markförvaltning – såsom drift och underhåll, exploatering, sanering, anläggning av nya stigar och infrastruktur
- Trädgårdsnäringen – handel med varor, trädgårdsskötsel
- Fältarbete – såsom inventeringar och forskning i fält
- Resor

Om lämpliga rutiner för biosäkerhet saknas får invasiva arter många möjligheter att ”följa med på köpet”, vilket ökar risken för spridning och nyetablering.

Alla kan bidra genom enkla åtgärder, exempelvis genom att rengöra sina skor efter en promenad.

SPRIDNINGSBÄRARE

Invasiva arter kan spridas genom många olika typer av bärare:

Frön och sporer - Kan förorena jordmassor samt fastna på kläder, skor och utrustning.

Växtfragment - Kan vara svåra att upptäcka och transporteras lätt med kläder, verktyg, maskiner och i vatten.

Påväxter - Organismer kan kolonisera exempelvis undersidan av båtar utan att upptäckas.

Levande individer - Insekter med långa larvstadier kan följa med varor och material.

Mikroskopiska organismer – Virus, bakterier och svampsporer transporteras obemärkt eftersom de inte syns tydligt för blotta ögat.

Hur man arbetar biosäkert

Biosäkerhetskit

För att stärka biosäkerheten i det dagliga arbetet kan ett enkelt biosäkerhetskit sättas samman med relativt billiga hjälpmedel.

Grundutrustningen bör innehålla:

- En hård borste
- Cirka 5 liter rent vatten
- Något att peta eller skrapa av skosulor med
- Extra borste eller svamp
- Pappershanddukar eller våtservetter
- Återförslutningsbara plastpåsar
- Plastlåda för förvaring av biosäkerhetskittet

För ett mer komplett kit rekommenderas även:

- Extra ombyte av kläder
- Extra skor eller stövlar
- Extra utrustning/verktyg/redskap
- Handskar

Använd gärna kläder av material som frön och växtdelar har svårt att fastna på och som är lätta att borsta av efter fältarbete.

Biosäkra åtgärder

Planera, förbered och genomför fältarbete enligt följande. Syftet är att förhindra att invasiva arter förs vidare mellan olika områden.

Före besöket – riskbedömning

- Kunskap om området – Finns kända rapporter om invasiva arter på platsen? Hur gamla är uppgifterna och finns det en risk att förekomsten av arten har ändrats väsentligt sedan rapporteringen?
- Tidpunkt – Under vilka tider på året kan området besökas utan hög risk för spridning med tanke på artens livscykel?
- Säkerhet – Finns det andra risker på platsen, exempelvis vattendrag, branta slänter, trafikerade vägar?
- Planering – Kan flera besöksplatser besökas i en ordning som minskar risken för spridning? Har alla deltagare fått information om biosäkra rutiner?
- Logistik – Hur kan området nås och lämnas med minsta möjliga risk? Finns hårdgjorda ytor för parkering? Finns plats för att rengöra redskap? Finns tillgång till rent vatten? Kan områden med högst risk besöks sist?

- Avfall – Finns en plan för hantering av växtavfall? Finns en plan för hantering av jordmassor som kan innehålla frön, rötter, jordstammar och andra växtdelar som kan utgöra spridningsrisk?
- Utrustning – Är de skor och kläder som ska användas lätta att rengöra? Är kläderna rena sedan tidigare användning? Är fordonet rengjort från jord och växtmaterial? Hur ska fordonet rengöras innan området lämnas?

Jättebalsamin (*Impatiens glandulifera*).

På plats – goda rutiner för biosäkerhet

- Ha alltid med ditt biosäkerhetskit
- Om det finns risk för sprättande frön (till exempel från jättebalsamin) använd mössa/keps för att undvika att frön fastnar i håret
- Ta endast med den utrustning som behövs
- Kontrollera att utrustningen är fri från jord och organiskt material
- Begränsa vistelsen till de delar av området där arbete ska utföras
- Upprätta en enklare biosäker station med möjlighet till tvätt om det behövs
- Undvik att köra in med fordon om det inte är nödvändigt
- Om fordon används ska de rengöras noggrant, särskilt däck och hjulhus både före och efter
- Håll dig på hårdgjorda gångstråk
- Rengör all utrustning inklusive skor och kläder innan området lämnas
- Om området används av allmänheten kan tillfälliga avstängningar eller omdragningar av stigar övervägas om det finns risk för spridning från området

Efter – säkerställ att spridning inte sker

- Säkerställ att all utrustning inklusive skor och kläder samt fordon är rengjorda inför nästa fältbesök

Information från Naturvårdsverket om hur man hindrar risk för spridning av invasiva främmande arter:

Information från Havs- och vattenmyndigheten om hur man hindrar spridning av invasiva främmande arter som lever i vatten:

Hantering av växtavfall

Korrekt hantering av växtavfall är en viktig del av arbetet med invasiva arter.

Kommunen bör ha rutiner för omhändertagande av växtavfall från invasiva arter. Det är också viktigt att ha en rutin och plan för hantering av jordmassor som innehåller invasiva arter. För hantering av jordmassor som innehåller invasiva arter ska särskild försiktighet iakttas, se mer vägledning i *Bilaga 3. Riktlinjer för hantering av jordmassor som innehåller invasiva främmande arter.* Samarbeta med den lokala avfallsentreprenören.

Det är dock viktigt att komma ihåg att allt växtmaterial inte alltid behöver transporteras bort från platsen. Att lämna kvar växtdelar kan minska kostnaderna och transportbehovet och effektivisera arbetet. Möjligheten att lämna kvar växtmaterial beror på arten eftersom vissa arter kan slå rot på nytt. Ta reda på vad som kan vara lämpligt för den art som ska bekämpas.

Jättebalsamin som lämnats kvar i högar på plats. Även om nya plantor skjuter upp är de koncentrerade på ett litet begränsat område vid högen och är lätta att kontrollera vid återbesök.

Om växtmaterial lämnas kvar rekommenderas ett återbesök efter 3–6 veckor för att kontrollera om plantorna överlevt och om nya plantor skjutit upp som behöver bekämpas för att förhindra frösättning eller annan typ av spridning utanför platsen för avfallet.

För arter som jättebalsamin och lupin kan avklippt material ofta lämnas kvar på platsen om bekämpningen sker tidigt under sommaren innan frösättning.

Del 2. Kom igång med arbetet!

Om kommunen ännu inte har kommit igång med arbetet med invasiva arter, eller om du är ny inom området, kan följande steg användas för att komma igång!

Ett riktvärde kan vara att under första året fokusera på att skaffa grundkunskap, identifiera eller utse ansvariga funktioner inom organisationen, besluta vilka arter och mål som ska prioriteras, samla befintliga data och skapa ett system för uppföljning, identifiera och inventera högriskobjekt, skapa rutin för akuta fynd, säkra avfallsrutiner och budgetera för flerårigt åtgärdsprogram.

Skaffa grundkunskap

Avsätt några timmar för att läsa in dig på Naturvårdsverkets/Vieraslajits webbplats om invasiva arter. Ta reda på vad invasiva arter är, varför de är ett problem, vilka arter som omfattas av lagstiftning och vilket ansvar din organisation har. Titta också på SLU:s risklista för att få en uppfattning om högriskarter som inte alltid omfattas av lagstiftningen, men som ändå är viktiga att ha kunskap om.

Ta sedan reda på svaret på följande frågor:

- Vad vet vi om problemet i kommunen?

  Vilka invasiva arter med lagkrav finns i kommunen? Var finns arterna och hur ser utbredningen ut? Finns det andra invasiva arter som är vanligt förekommande?

- Vilket ansvar ligger inom min roll och vilka andra delar av organisationen arbetar med frågan?

- Vilka behöver involveras?

  Inom kommunen:

  - Markförvaltande funktioner såsom till exempel:
    - Park- och gatuverksamhet
    - Mark och exploatering
    - Fritid
    - Fastighetsskötsel
    - Naturvård och miljö
    - Avfallshantering
  - Stadsbyggnad
  - Planering (detaljplan och översiktsplan)
  - Tillståndsverksamhet
  - Kommunikationsfunktioner
  - Beslutsfattare/politikerna

  Utanför kommunen:

  - Avfallsbolag
  - Trafikverket/Väylävirasto
  - Entreprenörer
  - Kommunala bolag
  - Fastighetsägare

- Hur är kunskapsläget inom kommunen, behövs intern utbildning/information till ansvariga förvaltningar?

Illustration av kanadensiskt gullris.
Jakob Robertsson, Typoform.

Kartläggning, prioritering och uppföljning

För att få ett bra underlag för fortsatt arbete behöver en kartläggning och inventering göras av, till att börja med, kända förekomster av invasiva arter. Detta innebär att högriskobjekt kan identifieras vilket är viktigt i fortsatt prioriteringsarbete. För att kunna följa upp arbetet behöver en plan för uppföljning också tas fram. Se mer vägledning i hur kartläggning, prioritering och inventering kan genomföras i *Del 3. Kartläggning*, *Del 4. Prioritering* respektive *Del 5. Fältarbete*.

Klargör också vilka resurser som finns inom organisationen; vem kan ansvara för kartläggning från skrivbordet respektive från fält. Ofta är det flera som kan hjälpas åt!

Sätt mål för varje art

För varje invasiv art som finns på kommunens mark bör ett tydligt mål fastställas. Målen ska utgå från gällande lagstiftning, nationella och regionala handlingsprogram och riktlinjer och kommunens egna ambitioner och mål.

Målen kan vara:

- **Total bekämpning** - Arten ska avlägsnas helt från kommunens mark.

  Detta mål kan vara aktuellt för arter som förekommer i små populationer, har upptäckts tidigt eller fortfarande bedöms möjliga att bekämpa helt.

  I vissa områden behöver aktiva restaureringsåtgärder också genomföras efter att den invasiva arten har bekämpats för att återställa de naturvärden eller funktioner som har gått förlorade till följd av invasionen. Se mer info i *Bilaga 1. Aktiv och passiv restaurering*.

- **Stoppa vidare spridning** - Spridningen ska begränsas till den nuvarande förekomsten.

  Detta mål kan vara aktuellt för de arter som det inte är realistiskt att helt utrota. Istället blir fokus en långsiktig förvaltning där kontinuerlig skötsel behöver utföras för att förhindra spridning, minska omfattningen och skydda särskilt värdefulla områden från arten. För vissa arter kan regionala eller nationella åtgärdsprogram finnas. Kommunen bör i så fall samordna sitt arbete med dessa program.

- **Förhindra etablering** - Arten ska hindras från att ta över eller etablera sig i nya områden.

  Detta mål kan vara lämpligt för arter som ännu inte förekommer inom kommunen, men som bedöms kunna etablera sig i framtiden. För att uppnå detta krävs ett förebyggande arbete. Det kan innebära kommunikation och kunskapshöjande åtgärder, att säkerställa rutiner för dels ett biosäkert arbete och dels för beredskap så att nya etableringar upptäcks tidigt och åtgärder sätts in direkt, innan arten hinner få fäste.

- **Skydda känsliga områden** - Arten ska förhindras från att spridas till naturvårdsområden eller andra känsliga miljöer.

Vresros (*Rosa rugosa*). Vresrosen är ett betydande hot mot många sandmiljöer längs kusten. Dessa miljöer är viktiga livsmiljöer för många sandlevande växt- och djurarter.

Organisera arbetet inom kommunen

Arbetet med invasiva arter kräver ett långsiktigt perspektiv. Ta fram en kommunövergripande handlingsplan som förtydligar ansvaret inom organisationen och som har en plan för åtgärder för minst fem år framåt. Se förslag till årshjul och mer råd för en sådan handlingsplan i *Del 6. Organisation/Planering och budgetering*. Se även exempel på handlingsplaner och kommunala riktlinjer i *Bilaga 8. Exempeldokument och inspirationsmaterial*.

Beredskap för nya invasiva arter

Kommunen bör ha en rutin för hur akuta fynd och nya invasiva arter ska hanteras när de upptäcks. Rutinen kan ingå i kommunens handlingsplan för invasiva arter och bör tydliggöra ansvarsfördelning, rapporteringsvägar, beslutsprocesser och hur en snabb respons ska gå till.

Viktiga framgångsfaktorer är:

- Att personal har rätt kunskap för att kunna upptäcka nya etableringar tidigt
- Ett välfungerande rapporteringssystem som gör att åtgärder snabbt kan sättas in
- Att det finns en tydlig ansvarsfördelning för vem som gör vad

Sätt en budget

För att kunna jobba med invasiva arter på ett effektivt sätt behövs en rimlig budget. Ta därför fram ett underlag för resursbehovet till beslutsfattarna.

Se mer vägledning om finansiering i *Del 6. Organisation*.

Hantering av avfall

Se över rutinerna och informationen om avfallshantering för växtdelar av olika invasiva arter och för jord innehållande invasiva arter. Tydliga instruktioner och rutiner bör finnas för både kommunens egen verksamhet och för kommuninnevånarna. Som inspiration kan man titta på andra kommuners föreskrifter om avfallshantering.

Samverka med andra markägare

Kommunicera och samordna arbetet med andra markägare. För att bekämpningen ska bli effektiv behöver närliggande markägare genomföra åtgärder samordnat. Om endast en del av ett angripet område behandlas finns stor risk att arten snabbt återetablerar sig. Klargör hur kostnader ska fördelas mellan markägarna.

Engagera kommuninvånarna

Om kommunen vill kan invånare och lokala aktörer engageras i bekämpningsarbetet. Tips om olika metoder finns i *Del 8. Engagera invånare.*

Del 3. Kartläggning

För att kunna planera och prioritera åtgärder behöver kommunen känna till var förekomsterna av invasiva främmande arter finns och hur stora områdena är. Kartläggning är därför en viktig del av arbetet med invasiva arter. Kartläggningen är också ett viktigt verktyg för att följa upp hur bekämpningsarbetet fortskrider över tid.

Kartläggningen är dessutom ett värdefullt underlag vid rapportering till regionala myndigheter och för kommunens långsiktiga planering.

VIKTIGA PRINCIPER KARTLÄGGNINGSSYSTEMET

- Vara enkelt att använda i fält
- Fungera på mobiltelefon och surfplatta
- Innehålla både inventerings- och bekämpningsdata
- Möjliggöra uppladdning av fotografier
- Visa markägoförhållanden
- Ge stöd för flerårig planering
- Underlätta rapportering till regionala och nationella system
- Ge ett tydligt underlag för uppföljning och prioritering

Samla in befintliga underlag

Kartläggningen bör omfatta både uppgifter om kända förekomster av prioriterade arter och information som samlas in genom fältinventeringar.

Information av kända fynd kan hämtas från de nationella rapporteringssystemen; Artportalen i Sverige respektive Vieraslajit i Finland. Dessa databaser bygger på daterade rapporter från myndigheter, organisationer och privatpersoner och uppdateras kontinuerligt. Vinterhalvåret är ofta en lämplig tid för att hämta data från de nationella rapporteringssystemen eftersom rapporteringen från föregående fältsäsong då vanligtvis har hunnit både registreras och kvalitetsgranskas. När information exporteras från dessa system visas fynd vanligtvis som punkter på kartan. För att kunna analysera kartinformationen för att förstå områdets storlek och vilka miljöer området ligger inom och gränsar till behöver förekomsterna istället karteras som polygoner. Polygoner som kartinformation underlättar också analysen av var bekämpningsinsatser

bör prioriteras. För att få denna information behöver fyndplatserna besökas genom fältinventering.

Sverige

Lathund för att hämta hem data från Artportalen finns i *Bilaga 10. Referenser/Vägledning/Sverige.*

För att kunna ta del av de detaljerade kartorna på kommunnivå med informationen om alla fynd behöver man skapa en användare i fynddata.artdatabanken.se.

Finland

I finska rapporteringssystemet finns kartorna på kommunnivå med informationen om alla fynd att ta del av om man skapar en användare i vieraslajit.fi.

Skärmfoto från Artportalen.

Invasivaarter.nu

Vieraslajit.fi

GIS-system anpassat för fältarbete

För att kartläggningen av inventeringar och bekämpningsinsatser ska vara användbar för både de som planerar och för de som utför fältarbete bör kartsystemet utformas för praktisk användning i fält. Lämpliga bakgrundskartor är exempelvis ortofoto, topografisk karta eller en kombination där topografiska kartan är transparent. Det kan också vara bra att se kommunalt markinnehav, till exempel som ett transparent lager för att visa tydligt var inventering ska göras.

För att få en hög kvalitet på dokumentationen och för att minska risken för stavfel - vilket gör det enklare att sammanställa och analysera informationen i efterhand - bör registreringen vara så enkel som möjligt. Det kan åstadkommas genom att till exempel använda rullistor och fasta svarsalternativ, begränsa mängden fritext, göra viktiga uppgifter obligatoriska och att anpassa formulären för mobiltelefoner och surfplattor. Ta hjälp av kommunens GIS-specialister för att bygga ett system som motsvarar verksamhetens behov.

Inventering - information som bör registreras

Vid fältarbetet bör användbara data om förekomsten dokumenteras. Registrera exempelvis geografisk utbredning genom polygon, täthet av beståndet, naturtyp och omgivning. Inkludera gärna fotografier från platsen.

Om inventeringen leder till nya fynd av invasiva arter ska dessa dokumenteras så att de antingen direkt eller genom det kommunala kartrapporteringssystemet också registreras i de nationella rapporteringssystemen Artportalen/ Vieraslajit.

Om förekomsten även berör angränsande fastigheter bör detta också rapporteras så att berörda markägare kan informeras av tillsynsmyndigheten (Länsstyrelsen i Sverige/Livskraftscentralen i Finland) så att bekämpningsinsatser kan samordnas.

Kartläggningsverktyget bör ge möjlighet att skapa polygoner, punkter och eventuellt också linjer.

För varje registrerad förekomst bör följande information kunna anges:

- Art
- Inventeringsdatum
- Vem som utfört inventeringen
- Ansvarig förvaltning eller markförvaltare
- Rekommenderad bekämpningsmetod (handdragning, slåtter, klippning med sekatör, uppdragning med hävstångsverktyg/spade, kemisk bekämpning, uppgrävning, bete eller kombinationer av flera metoder)
- Kort beskrivning av förekomsten (beståndets täthet, utbredning, utvecklingsstadium, områdets karaktär, risk för spridning)
- Fotografier från området (Fotografier bör alltid laddas upp om det är möjligt, eftersom de underlättar uppföljning och kvalitetssäkring). Bra om fotografier kan namnges med datum och kommentar.

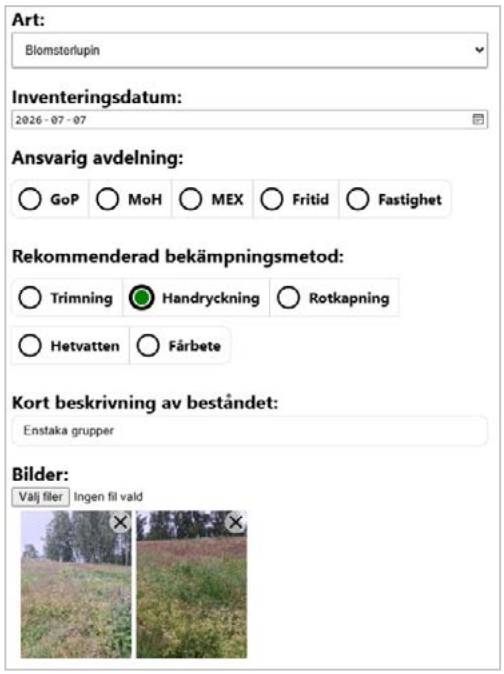

Bilden till vänster visar information kopplad till en specifik förekomst. Kartan till höger visar kommunens markinnehav som ett transparent kartlager. De blåa ytorna markerar områden som har inventerats. Bilderna är hämtade från Umeå kommuns inventeringssystem Kartografi (2026).

Bekämpning - information som bör registreras

När kartregistreringssystemet används för planering och uppföljning av bekämpningsinsatser bör det innehålla särskilda fält som kan fyllas i för genomförda åtgärder. Kartan bör visa de områden som ska bekämpas. Systemet bör också ge möjlighet till att registrera nya områden i fält för att kunna dokumentera tidiga insatser som görs när ett mindre bestånd hittas och bekämpas på en gång.

För varje område bör följande kunna registreras, utöver det som rekommenderas för registrering vid inventering av förekomster:

- Datum för bekämpning
- Vem som utfört bekämpningen
- Bekämpningsmetod
- Bekämpningsstatus (exempelvis: ej påbörjad, första bekämpning genomförd, andra bekämpning genomförd, tredje bekämpning genomförd, inga fynd – år 1, inga fynd – år 2, bekämpning kan inte genomföras)
- Anteckningar – till exempel eventuella observationer som är viktiga för uppföljningen
- Fotografier - bra att ha foton före och efter bekämpning för redovisning och för att se förändringen

Illustration av blomsterlupin.
Jakob Robertsson, Typoform.

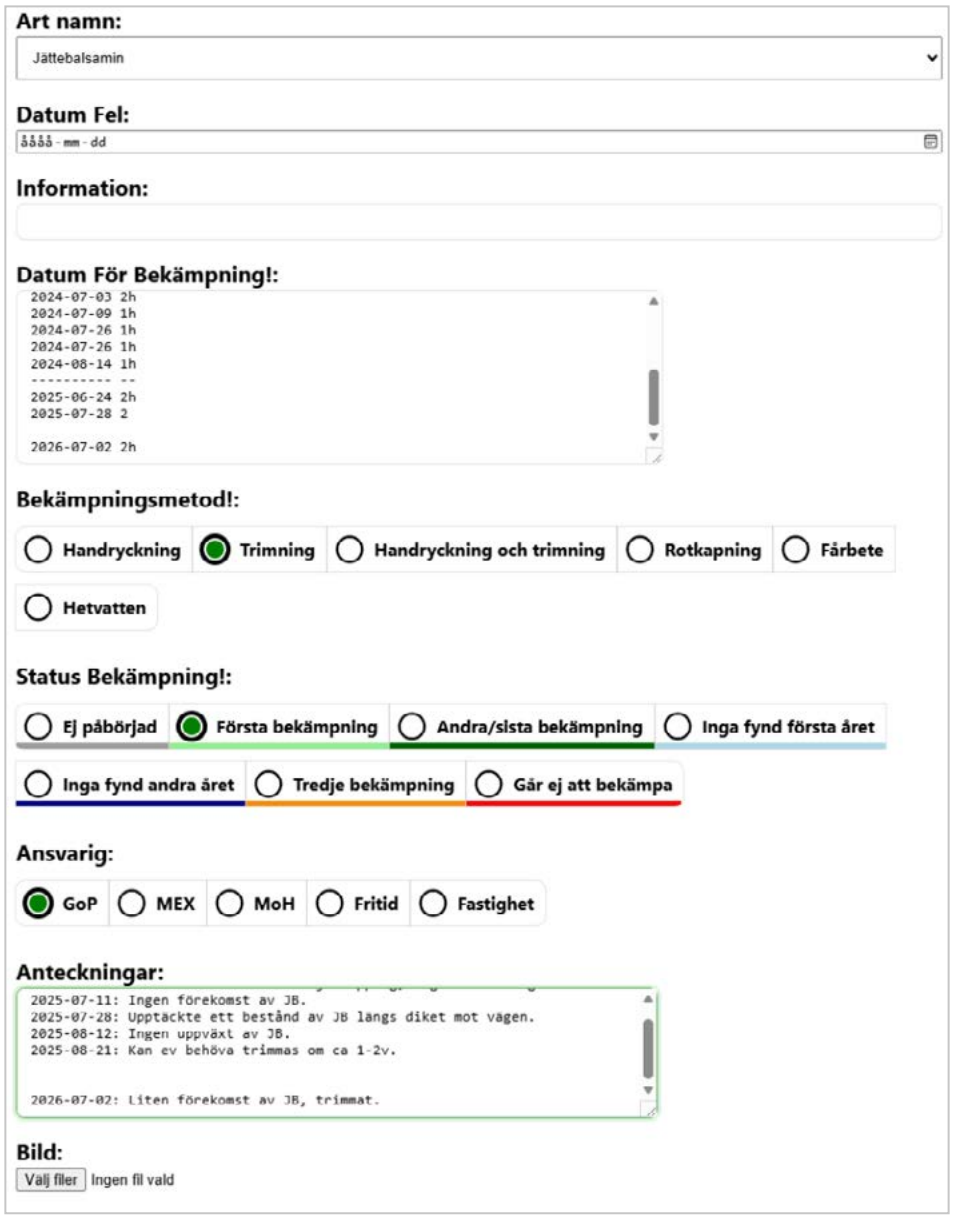

Skärmfoto från Umeå kommuns rapporteringssystem för bekämpningsinsatser (2026).

Del 4. Prioritering

När resurserna är begränsade är det sällan möjligt att bekämpa alla förekomster av invasiva arter samtidigt. För att använda tillgängliga resurser på ett effektivt sätt behöver kommunen därför prioritera vilka arter och i vilken ordning bekämpningsinsatserna ska utföras. Flera olika faktorer bör beaktas vid prioriteringen; lagstiftning, nationella eller regionala riktlinjer, tidig upptäckt, lokalisering, spridningsrisk och tidigare bekämpningsinsatser.

Prioritering mellan olika arter

Vid prioritering mellan olika invasiva arter måste kommunen först välja de arter som omfattas av lagkrav. Kommunen bör också kontrollera om nationella eller regionala myndigheter har tagit fram särskilda prioriteringar för någon eller några invasiva arter. Om sådana prioriteringar saknas, eller man vill prioritera även ytterligare arter, kan en egen bedömning göras.

Faktorer att väga mot varandra kan vara hur lätt arterna sprids. Arter med hög spridningsförmåga sprids med hjälp av till exempel vind, djur, vatten eller vägunderhåll. Arter som huvudsakligen sprids i direkt anslutning till moderplantan, exempelvis genom fröspridning inom ett begränsat område, kan i vissa fall ges något lägre prioritet. Detta gäller dock endast om de inte samtidigt utgör en betydande risk utifrån någon annan faktor att beakta vid prioriteringen.

Hur man bör arbeta med arter som redan har stor spridning i landskapet finns vägledning för hos Naturvårdsverket, se länk i *Bilaga 10. Referenser/ Vägledning*.

Tidig upptäckt

Små och nyligen etablerade bestånd innebär ofta en stor chans att lyckas utrota beståndet. Tidiga insatser är billigare, kräver mindre arbetsinsats och har större sannolikhet att leda till fullständig utrotning. Om små bestånd lämnas utan åtgärd riskerar de att utvecklas till betydligt större och mer kostsamma problem.

Lokalisering och spridningsrisk

För varje art och område behöver risken för spridning till nya och/eller känsliga områden bedömas.

Värt att överväga vid prioritering är också att beakta logistiken för det praktiska arbetet. Det är ofta mer effektivt att bekämpa flera närliggande förekomster samtidigt än att sprida resurser över stora geografiska områden. Om fältpersonal redan arbetar i ett område kan ytterligare bekämpningsinsatser där genomföras med relativt små merkostnader.

Skyddade eller skyddsvärda områden

I områden med kända höga naturvärden såsom till exempel naturreservat, Natura2000-områden, områden med hotade arter eller områden med andra värdefulla naturmiljöer, kan även mindre förekomster av invasiva arter orsaka betydande skador på biologisk mångfald och ekologiska funktioner. För att undvika att invasiva arter når skyddade eller skyddsvärda områden bör även områden som ligger i direkt anslutning till, eller områden som kan orsaka spridning till värdefulla miljöer, tas med vid avvägningen av prioritering.

Kanadensiskt gullris (*Solidago canadensis*).

Spridningskorridorer och spridningsfronter

Många invasiva arter etablerar sig och sprider sig snabbt i landskapet. Hur snabbt spridningen går beror på om arten växer i eller nära miljöer som är gynnsamma för arten och om det finns utrymme för ytterligare spridning. Det gäller därför att identifiera om det finns en spridningsfront eller en korridor från området där arten kan expandera till nya områden. Exempel på spridningskorridorer för lupiner är vägkanter, järnvägsområden och gång- och cykelvägar. För jättebalsamin kan vattendrag och kraftledningsgator vara effektiva korridorer. Beroende på art kan även andra naturmiljöer såsom öppna ängs- och betesmarker, våtmarker och strandområden, men också skogsområden, utgöra spridningsmöjligheter.

Strategisk bekämpning i spridningsfronter och längs korridorer kan hindra eller minska spridningen till omgivande områden. Innan bekämpning påbörjas bör därför en analys av spridningsriktning göras. För vattendrag är det i princip alltid bäst att börja bekämpningen uppströms och arbeta nedströms. På så sätt minskar risken att bekämpade områden nås av växtdelar eller frön med hjälp av vattnet. För större bestånd i öppna miljöer kan det vara klokt att börja utifrån och jobba inåt.

Parker och andra grönytor

Kommunala parker och bostadsområden, gårdsmiljöer och grönområden - särskilt i anslutning till naturområden - skogskanter och områden med hög besöksfrekvens är miljöer som kan fungera som spridningskällor till närliggande natur. Det är också viktigt att väga in sådana miljöer i prioriteringen eftersom kommunen bör föregå med gott exempel genom att sköta sina offentliga miljöer.

Tidigare bekämpningsinsatser

För att få ett kostnadseffektivt resultat på lång sikt behöver man vid prioriteringen väga in om bekämpningsåtgärder och ekonomiska resurser har lagts i området tidigare. Om bekämpning redan har påbörjats i ett område bör dessa insatser normalt prioriteras före nya områden. Konsekvent och långsiktig uppföljning är avgörande för att lyckas. Ett område där flera års arbete redan har investerats kan snabbt återinvaderas om bekämpngningsarbetet avbryts för tidigt.

CHECKLISTA VID PRIORITERING

- Prioritera arter utifrån lagkrav och handlingsplaner/riktlinjer
- Prioritera områden utifrån:
  - Tidiga upptäckter – små och nyligen etablerade bestånd
  - Lokalisering och spridningsrisk
  - Tidigare bekämpningsinsatser

Del 5. Fältarbete

Den som arbetar i fält behöver känna till vilka arter som är invasiva och hur man arbetar på ett säkert sätt. Om nödvändig kunskap saknas ska arbetsledaren säkerställa att det finns tid för utbildning. Kunskap som fältpersonal behöver ha:

- Känna igen de vanligaste invasiva arterna
- Förstå hur man undviker att själv bidra till spridningen
- Veta hur de ska bekämpas och hur man skyddar sig (till exempel mot växtsaften hos jätteloka)
- Känna till hur bekämnpingsåtgärder registeras och nya fynd rapporteras

Detta är särskilt viktigt när nya medarbetare ska utföra arbetet eller när en ny art ska bekämpas.

Förberedelse och utförande av arbetet

Gå igenom följande inför bekämpningsarbete av invasiva arter i fält:

Identifiera arten – säkerställ att du kan identifiera den invasiva art som ska bekämpas innan arbetet påbörjas. Läs mer om utbildning i artkunskap i *Del 6. Organisation/Höj kunskapen i hela organisationen/Utbilda i fält.*

Biosäkerhet - Se till att du vet hur du ska utföra arbetet biosäkert enligt rutinerna i *Del 1. Introduktion och grundläggande information/Biosäkerhet.*

Säkerhet - Ta reda på om det finns risker med den art eller den plats som bekämpningen ska utföras på. Vissa växter, till exempel jätteloka, har en växtsaft som tillsammans med solljus ger brännskador på huden. Att arbeta vid väg eller i brant terräng kan också innebära att extra säkerhet behöver iakttas.

Skaffa en överblick - Gå runt området innan arbetet inleds för att få en uppfattning om:

- Förekomstens utbredning och arbetsområdets avgränsning - Om området är stort kan det vara lämpligt att dela upp arbetet i flera delområden och planera i vilken ordning de ska åtgärdas. Ett sätt att tänka vid prioritering av ordningen kan vara att se till att börja med de delområden där det är störst risk för spridning till nya områden, till exempel delområden nära spridningskorridorer som till exempel vattendrag. Ett annat sätt kan vara att arbeta utifrån och in om området är stort.

- Terrängens förutsättningar
- Eventuella risker eller hinder
- Hur växtmaterial och avfall ska hanteras

Bekämpa förekomsten - Använd den metod som har valts för den aktuella arten och platsen.

Kontrollera resultatet - Gå igenom området noggrant och avlägsna kvarvarande individer av målarten.

Hantera växtmaterialet - Samla ihop växtmaterialet i högar eller säckar enligt de instruktioner som gäller för arten och platsen. Beroende på art kan växtmaterialet:

- Lämnas kvar för nedbrytning på platsen
- Samlas in för borttransport och omhändertagande

Dokumentera – dokumentera genomförda åtgärder enligt arbetsledarens instruktioner.

Följ upp området - Återbesök området cirka 3–6 veckor efter den första bekämpningen för att:

- Kontrollera resultatet
- Bekämpa nytillkomna plantor
- Säkerställa att ingen återetablering sker

Se Bilaga 4. Praktiska riktlinjer för fältpersonal/Upprepning och uppföljning för rekommendationer av tidpunkter för bekämpning, uppföljning och inventering för olika arter.

Så här kan en instruktion se ut om vad som ska göras:

- Fokusera på lupiner och jättebalsamin inom röd markering
- Om det finns tid tas även mörklila markering
- Rosa markering tas i tredje hand (detta kommer troligtvis inte hinnas med)
- Enstaka plantor av lupiner kan med fördel grävas upp för hand. Lägg i orangea containern.

Skyddsutrustning, verktyg och övrig utrustning

För de flesta bekämpningsinsatser av invasiva växtarter behövs skyddsutrustning. Vilken utrustning som behövs beror på vilken art som ska bekämpas och vilken metod som ska användas.

Se *Bilaga 4. Praktiska riktlinjer för fältpersonal* för listor över skyddsutrustning och övriga verktyg och utrustning som kan behövas.

Långsiktigt arbete

Bekämpning av invasiva arter är ett långsiktigt arbete. För många arter krävs ungefär fem års återkommande bekämpning innan ett område kan vara fritt från invasiva arter. Därefter bör området följas upp under ytterligare två till tre år innan det kan bedömas vara fritt från den invasiva arten.

Uthållighet och regelbundna uppföljningar är avgörande för att lyckas. Följande upplägg kan vara ett sätt att utföra bekämpning för att få ett lyckat resultat:

År 1 – kraftfull start

Kartlägg området och bedöm förekomstens omfattning. Bekämpa arten två till tre gånger under säsongen för att förhindra fröproduktion, etablering av nya plantor och uppbyggnad av fröbanken. Syftet är också att skapa en god kunskapsbas för den fortsatta planeringen.

År 2 – fortsatta insatser

Genomför återkommande bekämpning två till tre gånger under säsongen. Var särskilt uppmärksam på förekomstens ytterkanter så att spridning till nya områden upptäcks i tid. Målet är att förhindra att fröbanken förnyas och att området där arten växer inte blir större.

År 3 – systematisk bekämpning

Fortsätt bekämpningen på samma sätt som föregående år.

Om tidigare insatser varit framgångsrika bör mängden invasiva arter nu ha minskat. Förekomsterna blir ofta mindre, mer utspridda och lättare att åtgärda. Målet är att förhindra all frösättning och successivt tömma områdets fröbank.

År 4 – kontroll och efterrensning

Fortsätt bekämpningen. Vid den här tidpunkten bör fröbanken vara kraftigt reducerad och den naturliga vegetationen börja återta området. Var noggrann vid kontroll av området eftersom några få frön från enstaka individer kan återetablera arten.

År 5 – uppföljning och underhåll

Om tidigare åtgärder varit framgångsrika bör endast enstaka plantor återstå. Området bör kontrolleras en eller två gånger under säsongen. Eventuella nya plantor ska omedelbart tas bort. Målet är att säkerställa att området förblir fritt från invasiva arter.

År 6–7 – verifiering

Fortsätt följa upp området. Om inga individer observeras under två på varandra följande år kan området normalt betraktas som fritt från den invasiva arten.

Se *Bilaga 4. Praktiska riktlinjer för fältpersonal* för information om skyddsutrustning, verktyg och utrustning, rekommenderade tider för bekämpning av olika arter, bekämpningsmetoder och tips och råd för effektiv bekämpning.

Del 6. Organisation

Denna del syftar till att ge praktiska råd om hur arbetet med invasiva främmande arter kan organiseras på ett effektivt sätt inom kommunen och i förhållande till andra aktörer. Fokus ligger på finansiering och hur ekonomiska resurser kan användas effektivt, samordning, organisation och samverkan.

Planering och budgetering

En utmaning för många kommuner är att budgeten för arbete med invasiva arter är begränsad. För att skapa bättre ekonomiska förutsättningar finns flera möjliga arbetssätt.

Beskriv resursbehovet

En grund för att tydliggöra resursbehovet är att redogöra för problemet; visa vilka arter som förekommer, vad problemet med respektive art är, hur utbredda förekomsterna är och hur stor andel av den kommunala marken som är påverkad av invasiva arter. Underlaget kan också beskriva den budget som finns i nuläget för resurser i form av arbetskraft för exempelvis parkpersonal, säsongsanställda, sommarjobbande ungdomar, naturvårdspersonal och eventuell budget för anlitade entreprenörer.

Även kunskapsnivån bör beskrivas som del i resursbeskrivningen. Den kan behöva höjas om den är låg inom organisationen.

Redovisa behovet både utifrån lagstiftningens krav och för att kunna genomföra en effektiv bekämpning och eventuella aktiva restaureringsåtgärder. Peka också på att det är viktigt när det gäller invasiva arter att jobba proaktivt för att minska risken att få ökade kostnader på lång sikt om åtgärder inte görs i god tid. På så sätt får beslutsfattare ett tydligare underlag för långsiktiga budgetbeslut.

Det kan också vara värdefullt att lyfta fram hur invasiva arter påverkar kommunens attraktivitet, markanvändning och framtida utvecklingsmöjligheter.

Planera långsiktigt

Bekämpning av invasiva arter är i de flesta områden ett flerårigt arbete. Även om spridningen stoppas under ett år kan frön finnas kvar i marken, rötter ge upphov till rotskott och nya individer etablera sig från närliggande områden.

Det innebär att ett område i princip alltid behöver bekämpas och följas upp under flera år. Om arbetet är effektivt bör den invasiva artens omfattning och utbredning minska successivt från år till år.

Det kan vara klokt att ta fram en femårig plan. Påbörja arbetet med nästa plan i god tid innan den första löper ut. På så sätt kan långsiktig finansiering säkras.

ETT EXEMPEL PÅ EN FEMÅRIG PLAN KAN SE UT SÅ HÄR:

ÅR 1

- Inventera och kartlägg förekomster
- Utbilda personal
- Informera allmänheten
- Utveckla verktyg för fältarbete, exempelvis GIS-system
- Ta fram en femårsplan och budget, besluta om aktiv och passiv restaurering

ÅR 2

- Anställ personal vid behov
- Engagera invånare och föreningar
- Genomför bekämpnings- och restaureringsinsatser enligt plan

ÅR 3

- Fortsatt bekämpning enligt plan
- Uppföljning av resultat
- Fortsätt/utveckla engagemang hos allmänheten
- Revidering av prioriteringar

ÅR 4

- Fortsatt bekämpning enligt plan
- Uppföljning och utvärdering
- Fortsätt/utveckla engagemang hos allmänheten
- Ta fram nästa femårsplan och budget

ÅR 5

- Fortsatt bekämpning enligt plan
- Fortsätt/utveckla engagemang hos allmänheten
- Uppföljning och utvärdering av genomförda insatser

Samverka kring finansiering

Arbetet med invasiva arter berör ofta flera verksamheter. Överväg därför att finansiera en gemensam samordnare, dela resurser mellan olika förvaltningar och/eller samarbeta med närliggande kommuner. En gemensamt finansierad funktion kan bidra till bättre samordning och effektivare användning av resurser.

Det kan också finnas möjlighet att komplettera den ordinarie budgeten med extern finansiering via sponsring eller bidrag. Till exempel via EU-finansiering, Leader-projekt, LONA-bidrag eller finansiering kopplad till vattenvårdsprojekt. Lokala energibolag, stiftelser och Regionen kan ha pengar som kan sökas för projekt.

Det kan också finnas företag som är intresserade av att sponsra arbetet med invasiva arter, till exempel genom fondlösningar som exempelvis Open Collective eller genom organisationer som Städa Sverige, läs mer i *Del 8. Engagera invånare.*

Hur ekonomiska resurser kan användas effektivt

Logistik

När resurserna är begränsade blir planeringen av logistik extra viktig. Effektiv logistik kan minska kostnaderna betydligt. Fundera över frågor som:

- Behöver arbetslaget tillgång till fordon?
- Finns det flera arbetsområden inom gångavstånd från varandra?
- Var bör raster förläggas för att minimera restider?

Dela på resurser - effektiv användning av utrustning

Många kommuner har redan utrustning för vägkants- och släntskötsel. Sådan utrustning kan i vissa situationer användas mycket effektivt för att bekämpa invasiva arter, särskilt längs vägkanter. Detta gäller exempelvis blomsterlupin där upprepad slåtter ofta är en viktig del av bekämpningen.

Utrustning för inventering och bekämpning, såsom till exempel fordon, röjsågar, GPS-utrustning och inventeringsutrustning, kan ibland delas mellan olika verksamheter inom kommunen.

Ett enkelt system för utlåning eller intern uthyrning kan göra resursanvändningen mer effektiv. Det viktigaste är att det finns tydliga rutiner och god kommunikation mellan berörda verksamheter.

Använd olika typer av arbetskraft

Det finns flera sätt att förstärka kommunens resurser.

Undersök möjligheterna att använda sommarungdomar och säsongsanställd personal som ett komplement till ordinarie verksamhet.

Lokala föreningar kan engageras för bekämpningsinsatser mot ersättning. Läs mer i *Del 8. Engagera invånare/Betalt föreningsarbete* och *Bilaga 5. Betalt föreningsarbete*.

Möjligheter kan finnas att använda lönebidragsanställningar, arbetsmarknadsåtgärder och praktikplatser för personer som är intresserade av naturvårdsarbete.

Kustnära kommuner har möjlighet att få bidrag från Naturvårdsverket för att anställa säsongsanställda för att plocka skräp längs stränder. Samordning med att bekämpa invasiva arter är en möjlighet.

Samordning

Ju bättre samordnat arbetet med invasiva främmande arter är över organisatoriska gränser, desto effektivare blir insatserna. Samverkan gör det också enklare att dela kunskap, erfarenheter och resurser mellan olika verksamheter.

För att kunna samordna planering och uppföljning behöver kommunen ha god överblick över var invasiva arter förekommer, vilka områden som har bekämpats, när åtgärder har genomförts och hur länge ett område har följts upp.

Här utgör kartläggningen och GIS-systemet en viktig grund. Se *Del 3. Kartläggning* för mer information om hur sådana system kan byggas upp och användas.

Kartor, statusrapporter och årshjul kan med fördel användas som återkommande underlag vid interna samordningsmöten. På så sätt blir det lättare att planera kommande insatser och följa arbetets utveckling över tid.

Samordna information

Det är viktigt att samordna information om invasiva arter mellan olika delar av organisationen.

Fundera exempelvis på:

- Planeras informationskampanjer riktade till allmänheten?
- Kan information om invasiva arter inkluderas i befintliga kommunikationsinsatser?
- Finns det andra verksamheter som möter allmänheten och som kan hjälpa till att sprida kunskap?

Genom samordnad kommunikation kan kommunen nå fler invånare med samma resurser. Läs mer om kommunikation i *Del 7. Kommunikation*.

Förslag till årshjul för arbete med invasiva arter:

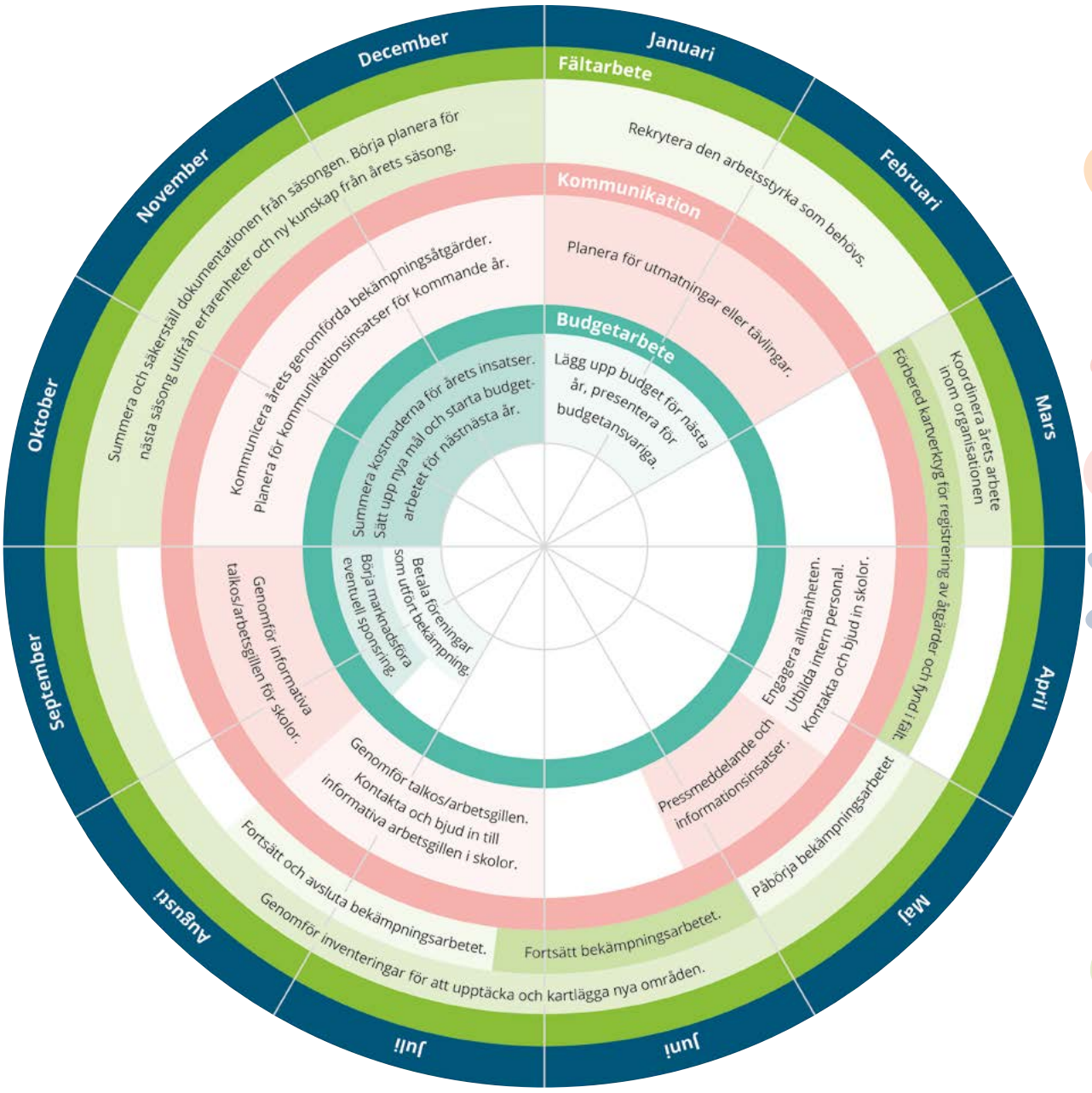

Fältarbete Kommunikation Budgetarbete

Januari – februari	Mars	April – maj
• Rekrytera den arbetsstyrka som behövs. Se till att kartunderlaget för områden med invasiva arter är uppdaterat utifrån tidigare säsongers fältnoteringar utifrån nya rapporteringar i det nationella rapporteringssystemet. Se över prioriteringarna för bekämpningsinsatserna för kommande säsong.	• Koordinera årets arbete inom organisationen; starta upp samordningsmöten med ansvariga för fältarbete, bestäm vilka arter och vilka områden ni ska prioritera. Bestäm lämplig metod för varje art och område. • **Mars-april:** Förbered kartverktyg för fältarbetet för prioriterade bekämpningsinsatser och för inventering.	
• Planera för utmatningar eller tävlingar för allmänheten, eller för den interna verksamheten; bolla idéer om hur ni engagerar allmänheten eller kollegorna, förankra idéerna med de delar av organisationen som berörs eller med andra lämpliga samarbetspartners, ta hjälp av era kommunikatörer för att nå ut. Ta fram tidplan för vad som ska göras när.		• Om allmänheten ska engageras – informera dem nu, till exempel genom lokala tidningar eller sociala medier eller på annat sätt. • Bjud in skolor till informativa talkos/arbetsgillen som ska genomföras innan sommarlovet. • Bjud in och utbilda intern personal inför växtsäsongen. • Bjud in och välj ut föreningar för betalt bekämpningsarbete.
• Lägg upp budget för nästa år och presentera för budgetansvariga.		

Maj – tidig juni	Juni – juli	Juni – juli
• Påbörja bekämpningsarbetet allteftersom de olika invasiva arterna börjar växa och de är lämpliga att bekämpa. Se tabell i *Bilaga 4* för vägledning om lämpliga tidpunkter för vanliga invasiva arter i norra Sverige och Finland. • **Maj-september:** Genomför inventeringar för att upptäcka och kartlägga nya områden med invasiva arter för planering och bekämpning kommande säsonger. Se tabell i *Bilaga 4* för vägledning om lämpliga tidpunkter för inventering av respektive art.	• Fortsätt bekämpning i prioriterade områden. Följ upp områden som bekämpades förra året; om inga plantor hittas – notera och följ upp även nästa år. • Bekämpa delar av de områden där talkos/arbetsgillen ska ordnas om det är större områden, så att det blir lättare för arbetsgillet att genomföras.	• Fortsätt och avsluta bekämpningsarbetet i prioriterade områden. Följ upp och dokumentera eventuella bekämpningar som genomförts av föreningar eller andra utförare.
• Skicka ut pressmeddelande om planerade aktiviteter för kommande säsong; talkos/arbetsgillen, utmaningar osv. • Genomför informationsinsatser tillsammans med praktiska moment för till exempel skolor - jättebalsamin kan ibland ha hunnit komma upp innan skolan slutar, även lupiner.		• Genomför talkos/arbetsgillen – för jättebalsamin kan det vara lämpligt att ha ett i början av juli och/eller ett i början/mitten av augusti. • Kontakta och bjud in till informativa talkos/arbetsgillen för skolor. Viktigt att informera i god tid om även elevernas familjer ska bjudas in.

Mitten av augusti – september	September	Oktober – december
		• Summera och säkerställ dokumentationen från årets fältsäsong. Börja planera för nästa år utifrån erfarenheter och ny kunskap från årets säsong; vilka områden behöver prioriteras, hur ska arbetet organiseras och utföras, vilka resurser behöver vi?
• Genomför informativa talkos/arbetsgillen för skolor för arter som blommar sent på säsongen, till exempel kanadensiskt gullris		• Kommunicera årets genomförda bekämpningsåtgärder till beslutsfattare, allmänheten och till eventuella sponsorer. • Planera för kommunikationsinsatser för kommande år.
• Kontrollera och betala ut ersättning till föreningar, eller andra engagerade grupper, som utfört bekämpningsarbete.	• Börja marknadsföra eventuell sponsring! Om erfarenheter finns redan - visa vad som gjorts under årets säsong. Annars - visa på hur andra jobbat eller vilken efterfrågan som finns från föreningar osv. Många företag lägger sin budget för kommande år under hösten.	• Summera kostnaderna för året. Utvärdera vad som genomförts utifrån satta mål. Sätt nya mål och starta upp budgetarbetet för nästnästa år.

Fältarbete Kommunikation Budgetarbete

Organisation

För att arbetet ska fungera långsiktigt behöver det finnas en tydlig organisation och ansvarsfördelning. Alla medarbetare som arbetar med eller ansvarar för frågor som rör invasiva arter bör ha grundläggande kunskap om:

- Artkunskap
- Gällande lagstiftning
- Kommunens ansvar
- Rutiner för rapportering och bekämpning

Skapa en intern samordningsgrupp

Det är ofta värdefullt att skapa en grupp med representanter från de verksamheter som berörs av arbetet med invasiva arter. Syftet med gruppen är att ha överblick över det kommunövergripande arbetet, hålla sig ajour med och sprida aktuell information, samordna utbildningar, stödja olika verksamheter och att följa upp genomförda åtgärder. Samordningen syftar också till att kunna rapportera en samlad bild av hur kommunen arbetar med invasiva arter till tillsynsmyndigheten.

Exempel på organisationens funktioner som kan ingå:

- Park- och gatuverksamhet
- Naturvård och miljö
- Planering och exploatering
- Fastighetsskötsel
- Fritid
- Avfallshantering
- Kommunikation
- GIS-verksamhet

Gruppen kan träffas regelbundet för att samordna åtgärder, diskutera prioriteringar, utbyta erfarenheter och sprida ny kunskap inom organisationen.

Ett sätt att skapa kontinuitet för samordningen är att utse en person eller funktion med särskilt ansvar för samordning. Det är samtidigt viktigt att arbetet inte blir beroende av en enskild person. Kunskap, rutiner och arbetsmetoder bör därför dokumenteras och finnas tillgängliga för flera personer inom organisationen.

Se mer information om hur ett handlingsprogram eller interna riktlinjer kan se ut i *Bilaga 8. Exempeldokument och inspirationsmaterial.*

Höj kunskapen i hela organisationen

Kunskap om invasiva arter bör behandlas som en grundläggande verksamhetskompetens för alla verksamheter som genom beslut, beställningar eller praktiska åtgärder kan bidra till introduktion eller spridning av invasiva arter. All berörd personal bör därför ha grundläggande kunskap om invasiva främmande arter. En rekommendation kan vara att ta fram en återkommande och rollanpassad utbildningsstruktur med:

- grundläggande introduktion för chefer, projektledare och beställare
- praktisk utbildning för park-, natur-, gata-, fastighets- och driftpersonal
- fördjupning för kommunbiologer, miljöhandläggare, förvaltare, upphandlare, exploateringsingenjörer och projektledare
- särskild utbildning för personal som hanterar jordmassor, växtavfall, växtskyddsmedel, återvinningscentraler och entreprenadkontroll
- introduktion för nyanställda, konsulter och entreprenörer innan de arbetar självständigt i berörda uppdrag

Ju fler medarbetare som känner igen invasiva arter, desto större möjligheter finns att upptäcka nya förekomster i ett tidigt skede. Det kan därför också vara av värde att information går ut brett till alla anställda genom att till exempel bjuda in till interna föreläsningar om invasiva arter.

Kommunen har också ett ansvar att informera allmänheten om vad som gäller varför relevant information ska finnas på kommunens hemsida. För att få hjälp med det kan en idé vara att titta på och få inspiration från andra kommuners hemsidor och att ta hjälp av kollegorna inom kommunen som arbetar med kommunikation, se mer i *Del 7. Kommunikation*.

Exempel - återvinningscentraler

Personal vid återvinningscentraler spelar en viktig roll i arbetet med invasiva arter. Med rätt utbildning kan de ge korrekt information till besökare, hjälpa till att identifiera risker, säkerställa att växtmaterial hamnar i rätt avfallsfraktion och minska risken för spridning från anläggningen.

Se lista över risker som identifierats av personalen på återvinningsstationer i Skellefteå kommun i *Bilaga 8. Exempeldokument och inspirationsmaterial*.

Utbilda i fält

När utbildning eller introduktion av en ny art genomförs är det ofta en fördel att kombinera teori med praktiska moment i fält. Det är betydligt lättare att lära sig känna igen arter och förstå bekämpningsmetoder när man får se dem i verkligheten.

För att lära sig en ny art rekommenderas att utbildningen innebär att:

- Kännetecken lyfts
- Arten jämförs med liknande arter
- De som lär sig får träna på att identifiera arten i fält

Här finns exempel på informationsmaterial från Naturvårdsverket om några vanliga invasiva arter:

- Jättebalsam - Bekämpning och hantering av jättebalsamin
- Jätteloka - Bekämpa och hantering jätteloka
- Parkslide - Bekämpning och hantering av parkslide

Information om alla lagförda invasiva främmande arter finns hos Naturvårdverket i Sverige och Vieraslajit och Luonnonvarakeskus i Finland.

Parkslide (*Reynoutria japonica*)

Specialiserade arbetslag

Om resurser finns kan en eller flera arbetsgrupper specialiseras på bekämpning av invasiva arter. Fördelarna är bland annat högre kompetens, ökad effektivitet, bättre kvalitet i utförandet och enklare uppföljning.

Andra delar av organisationen

Arbetet med invasiva arter berör många verksamheter som kanske inte arbetar direkt med naturvård.

Vid planering av nya bostadsområden, vägar eller annan infrastruktur är det viktigt att invasiva arter hanteras tidigt i processen. Bekämpning innan byggprojektet startar är ofta betydligt billigare än att hantera förorenade jordmassor senare i projektet.

Det bör finnas en nära dialog mellan funktioner som ansvarar för:

- Drift- och skötsel (till exempel inom gator, park, fastighet och fritid)
- Inventeringspersonal
- Naturvårds- och miljöfunktioner
- Markförvaltare
- Planhandläggare
- Projektledare
- Exploateringsverksamhet

Gemensamma karttjänster och/eller en samordnande funktion för invasiva arter kan underlätta informationsflödet.

Upphandling och entreprenader

Vid upphandling av markarbeten, schaktning eller byggprojekt bör krav ställas på att entreprenören har kunskap om invasiva främmande arter, har rutiner som innebär att de arbetar biosäkert och hanterar jordmassor på ett sätt som förhindrar spridning.

Krav på hantering av invasiva arter bör så långt som möjligt inkluderas i avtal, upphandlingar och marköverlåtelser.

Samarbete mellan kommuner och andra aktörer

För mindre kommuner kan samarbete med andra kommuner vara ett effektivt sätt att stärka arbetet. Samarbetet kan exempelvis omfatta gemensamma utbildningar, informationsinsatser, samordning av resurser och erfarenhetsutbyte.

Regionala myndigheter eller större kommuner kan ofta bidra med kunskap och stöd i dessa sammanhang.

Gemensamma resurser

Kommuner kan också överväga att dela resurser genom gemensamma arbetslag som arbetar över kommungränserna. Detta kan vara särskilt värdefullt i områden där invasiva arter förekommer längs:

- Vattendrag
- Vägar
- Järnvägar
- Kommungränser

Ta hjälp av andra aktörer

Många organisationer har kunskap som kan vara till nytta i arbetet:

Exempel:

- Naturvårdsverket
- Länsstyrelserna
- Trafikverket
- Havs- och vattenmyndigheten
- Avfallsorganisationer
- Regionala samverkansorganisationer

Utnyttja befintligt informationsmaterial och befintliga nätverk så långt möjligt för att undvika dubbelarbete och för att effektivisera arbetet. Se mer information i *Del 7. Kommunikation*.

Del 7. Kommunikation

I kommunens arbete med invasiva främmande arter är kommunikation en viktig del av arbetet. Kommunikation behövs både för att informera om de åtgärder som genomförs och för att öka kunskapen om invasiva arter hos invånare, markägare och andra berörda aktörer.

En väl genomförd kommunikation kan bidra till att fler invasiva arter upptäcks och rapporteras i ett tidigt skede, spridningen minskar, markägare tar ansvar för förekomster på sin egen mark och fler invånare deltar i bekämpningsinsatser.

Befintligt informationsmaterial

Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten i Sverige och Vieraslajit i Finland har tagit fram ett omfattande informationsmaterial som kommuner kan använda i sitt arbete.

Materialet innehåller bland annat artinformation, fotografier, kommunikationsstöd och kampanjmaterial.

Genom att använda befintligt material kan kommunen spara tid och samtidigt säkerställa att informationen är kvalitetssäkrad.

Sverige

En del av materialet ligger i en samverkansyta hos Naturvårdsverket som man kan få åtkomst till genom att anmäla sig. Se mer information och länk i *Bilaga 10. Referenser/Kommunikation.*

Finland

Se länkar till information hos Vieraslajit i *Bilaga 10. Referenser/Lagstiftning & fakta om invasiva arter.*

Anpassa tidpunkten för kommunikationen

Kommunikationsinsatser bör planeras så att mottagarna kan agera direkt när de får informationen.

Kommunikationen kan läggas in som en del av kommunens årshjul för arbetet med invasiva arter. Ett av stöden från Naturvårdsverket är ett dokument med rekommendationer om när man ska kommunicera vilken art.

Se nästa sida.

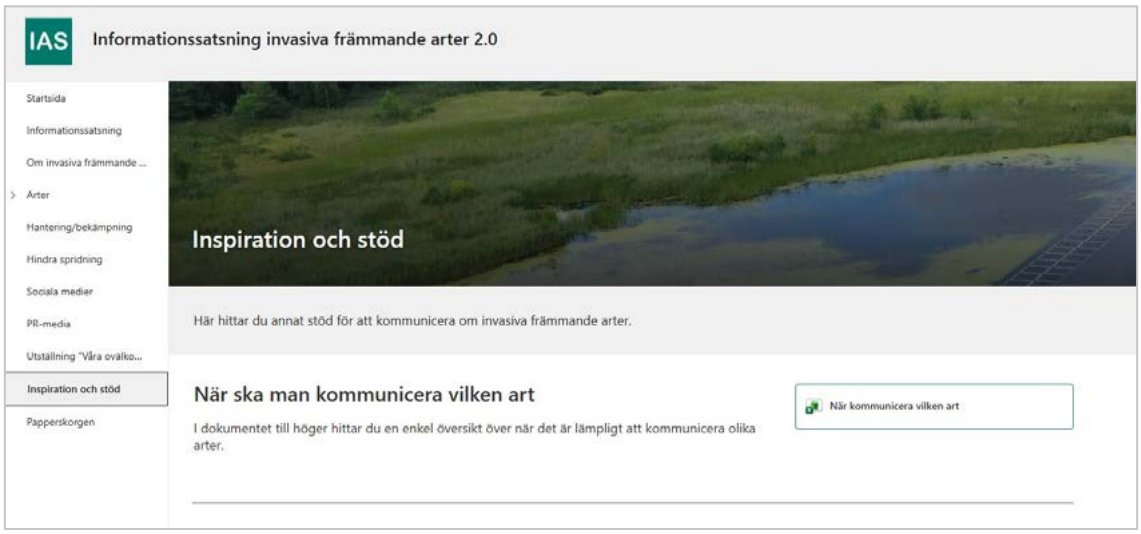

Skärmbild från Naturvårdsverkets hemsida, kräver inloggning.

Använd flera kommunikationskanaler

För att nå så många som möjligt bör kommunikationen ske genom flera kanaler.

Exempel på kanaler:

- Kommunens webbplats
- Sociala medier
- Lokala tidningar
- Nyhetsbrev
- Informationsskyltar
- Vid evenemang och aktiviteter
- Informationsmöten
- Föreningskontakter
- Bibliotek
- Trädgårdshandlare

Samma budskap kan ofta behöva upprepas flera gånger och i olika kanaler för att få genomslag.

Naturvårdsverket har också en vägledning på samverkanssidan om vad man bör tänka på när man kommunicerar budskap om invasiva arter. Dokumentet heter *Kommunikativt förhållningssätt*.

Stort bestånd av jätteloka i en båthamn.

Jätteloka (*Heracleum mantegazzianum*)

Samarbeta med lokal media

Lokala medier kan vara en viktig kanal för att öka kännedomen om invasiva arter inom kommunen.

Försök gärna att skicka pressmeddelanden, tipsa om aktuella bekämpningsinsatser, erbjuda intervjuer och fältbesök och be dem uppmärksamma framgångsrika exempel.

Särskilt under högsäsongen för bekämpning finns ofta ett stort intresse för lokala natur- och miljöfrågor.

Använd informationsskyltar

Informationsskyltar kan vara ett bra komplement till andra kommunikationsinsatser.

Skyltning kan användas för att:

- Informera om att ett område är påverkat av invasiva arter
- Förklara varför bekämpning genomförs
- Visa hur allmänheten kan hjälpa till
- Ge instruktioner för rapportering eller bekämpning
- Bjuda in till information och/eller arbetsgille på platsen

Skyltar är särskilt användbara på platser där bekämpningen inte kan genomföras omedelbart eller där kommunen vill öka kännedomen om problemet. Se exempel på skyltar i *Bilaga 8. Exempeldokument och inspirationsmaterial.*

Skylt med inbjudan att hjälpa till att bekämpa jättebalsamin som växer på platsen och att delta på arbetsgille/talko ett angivet datum.

Exempel på budskap i kommunikationen – olika målgrupper

Kommunikationen kan riktas till olika målgrupper och innehålla olika typer av information.

Trädgårdsägare och odlare

Informera om:

- Förbud mot vissa invasiva arter
- Risker med trädgårdsavfall i naturen
- Alternativ till invasiva trädgårdsväxter - se länk till en alternativlista i *Bilaga 10 Referenser/Vägledning.*

Kommunala verksamheter och markägare

Informera om:

- Ansvar enligt lagstiftningen
- Hur invasiva arter kan upptäckas
- Hur jordmassor ska hanteras
- Hur rapportering ska göras

Friluftsutövare och naturbesökare

Informera om:

- Biosäkerhet
- Hur arter kan spridas via skor, utrustning och fordon
- Hur fynd kan rapporteras

Företag och entreprenörer

Informera om:

- Krav vid markarbeten
- Hantering av jordmassor
- Risker för spridning vid transporter och schaktning
- Ansvar enligt avtal och lagstiftning

Uppmuntra rapportering

En viktig del av kommunikationen är att uppmuntra invånare och aktörer att rapportera fynd. Fler rapporterade fynd ger ett bättre kunskapsunderlag för planering och prioritering av åtgärder.

Kommunikationen bör innehålla:

- Var rapportering ska göras
- Hur rapportering går till
- Varför rapporteringen är viktig

Uppmuntra eget ansvar

Kommunikationen bör också hjälpa markägare att förstå sitt ansvar. Kommunikationen bör samtidigt vara lösningsorienterad och ge konkreta råd om hur markägare kan agera.

Det är viktigt att tydligt informera om att:

- Invasiva arter kan orsaka betydande skador på natur och biodiversitet
- Markägare har ett ansvar att förhindra spridning från sin mark, till exempel genom att inte lägga växtavfall utanför sin egen tomt (olagliga komposter)
- Tidiga insatser är både enklare och billigare än sena åtgärder

FRAMGÅNGSFAKTORER FÖR KOMMUNIKATION

Erfarenheter från arbetet med invasiva arter visar att kommunikationen blir mest effektiv när den:

- Är tydlig och lätt att förstå
- Fokuserar på praktiska råd och konkreta åtgärder
- Genomförs vid rätt tidpunkt
- Upprepas regelbundet
- Använder flera kanaler samtidigt
- Visar positiva exempel och resultat
- Kopplar samman kunskap med möjlighet att agera direkt

Del 8. Engagera invånare

Det är viktigt att involvera invånare i arbetet med invasiva främmande arter. Många invånare är markägare och ansvarar därför för att hantera invasiva arter på sin egen mark. Samtidigt är privata trädgårdar och tomter den största spridningsvägen ut i naturen för många invasiva växtarter.

Kommunikationen bör dock i första hand fokusera på möjligheterna att stärka biologisk mångfald och förbättra naturmiljön. Positiva budskap leder ofta till större engagemang än information som enbart betonar problem och skyldigheter.

Kunskap är en förutsättning för att problemet med invasiva arter ska kunna hanteras långsiktigt. Invånare som känner till arterna kan hjälpa till att upptäcka nya förekomster, rapportera fynd, bekämpa invasiva arter på sin egen mark, bidra till att förhindra spridning och sprida kunskap vidare.

För större kommuner, där det är svårt att inventera alla områden, kan allmänheten vara en viktig källa till ny information om förekomster av invasiva arter på kommunens mark.

I denna del bekrivs olika sätt att engagera invånarna. Se även *Bilaga 8. Exempeldokument och inspirationsmaterial*.

Olika sätt att engagera

Praktiska aktiviteter är ofta mer effektiva än traditionell information för att skapa långsiktigt engagemang. Därför rekommenderas flera olika former av medborgarengagemang.

Kommunen kan exempelvis:

- Informera om hur invasiva arter ska rapporteras
- Anordna utbildande volontärinsatser
- Betala föreningar för arbetsinsatser
- Kombinera betalt föreningsarbete med kommunala bekämpningsinsatser i områden med större bestånd
- Skapa områden för frivillig bekämpning av enskilda
- Samarbeta med digitala spel- eller engagemangslösningar
- Lyfta fram goda exempel från invånare och föreningar
- Bygga lokalt engagemang kring byar, vägföreningar, stadsdelar eller vattendrag

Förberedelser innan frivilliga engageras

Tillståndsfrågor och ansvarsfördelning behöver vara lösta innan frivilliga sätts igång att arbeta i ett område.

Kommunen bör därför identifiera lämpliga områden, säkerställa att markägaren godkänner insatsen (om annan än kommunens mark omfattas), planera hanteringen av växtavfall och utse en kontaktperson.

Informera om rapportering

Invånare som känner till hur man rapporterar fynd av invasiva arter kan bidra med värdefull information om nya förekomster. Kommunen bör därför tydligt informera om var rapportering ska göras och hur det går till samt varför rapportering är viktig.

Utbildande volontärinsatser

En anställd med erfarenhet av invasiva arter kan anordna en praktisk aktivitet där deltagare från allmänheten får lära sig att identifiera och bekämpa en viss art. Syftet är både att bekämpa den aktuella arten och att öka kunskapen hos deltagarna.

Denna typ av aktivitet kräver normalt endast ett lämpligt område, en person med kunskap om arten och att man informerar om tid och plats i god tid innan. Kunskapen som deltagarna tar med sig hem kan leda till fler rapporterade fynd och spontan bekämpning på även andra område – både på privat och kommunal mark. Det leder förhoppningsvis också till ökad förståelse för invasiva arters påverkan på biologisk mångfald.

Aktiviteterna kan riktas särskilt till:

- Byalag
- Villaföreningar / bostadsområden
- Ideella föreningar som till exempel Naturskyddsföreningen
- Idrottsföreningar
- Företag som vill göra en personalaktivitet

Att bjuda på enkelt fika med kaffe, saft eller fika kan bidra till en positiv upplevelse och ökat deltagande.

Betalt föreningsarbete

I vissa områden kan det vara effektivt att anlita föreningar eller andra ideella grupper för att genomföra bekämpning av invasiva främmande arter mot ersättning. Metoden lämpar sig särskilt väl för arter som är relativt enkla att bekämpa och där arbetet inte kräver avancerad utrustning eller specialistkunskap. Jättebalsamin är ett exempel på en art som lämpar sig väl för denna typ av insatser. Även lupiner kan vara lämpligt att bekämpas genom att blommande och vegetativa delar dras eller skärs/bryts av eller genom att rotsystem grävs upp med spade.

Ersatta föreningsinsatser kan ge flera positiva effekter:

- Fler områden kan åtgärdas med begränsade kommunala resurser
- Kunskapen om invasiva arter ökar i samhället eftersom många individer nås genom insatsen
- Lokala föreningar får möjlighet att finansiera sin verksamhet
- Invånarnas engagemang för biologisk mångfald stärks
- Samarbetet mellan kommunen och det lokala föreningslivet stärks
- Långsiktig investering i både naturvård och folkbildning

Läs mer om hur man ordnar betalt föreningsarbete, till exempel om hur man kan välja ut områden, hur man kan bestämma ersättningsnivåer, hur man rekryterar föreningar och hur man kan hitta extern finansiering för ersättningen till föreningarna i *Bilaga 5. Betalt föreningsarbete*.

Soloinsatser och andra former av enskilt engagemang

Om kommunens resurser för bekämpning är begränsade kan så kallade solotalkon, eller soloinsaster, vara ett alternativ.

Talko är en finländsk tradition som kan beskrivas som en sammankomst där vänner, grannar eller kollegor går samman för att utföra en specifik uppgift för det gemensamma bästa.

Soloinsatser innebär att kommunen skapar ett område där allmänheten på eget initiativ kan hjälpa till med bekämpningen. Syftet är både att minska förekomsten av invasiva arter och att öka kunskapen hos invånarna.

Se *Bilaga 6. Så kan en volontärinsats organiseras* för tips om hur man kan ordna solosinsatser.

Tävlingar och kampanjer

Ett annat sätt att skapa engagemang är att anordna kampanjer eller tävlingar.

Ett exempel är *Lupinkampen* som Örnsköldsviks kommun ordnat under många år, där föreningar och invånare uppmuntras att bekämpa blomsterlupin genom att få ta del av ersättningar eller priser för genomförda insatser.

Exempel på vad tävlingar kan gälla är förslagsvis; flest säckar, störst bekämpade yta, bäst idé för en invasivfri trädgård eller mest engagerande informationsinsats.

För att underlätta administrationen kan priser istället lottas ut till de som deltagit.

Hjälp invånare med avfallshantering

En viktig framgångsfaktor för att få enskilda att hjälpa till är att göra det enkelt för invånarna att hantera växtavfallet.

Möjliga lösningar är:

- Hämtning av växtavfall från särskilda uppsamlingsplatser
- Tillfälliga containrar för invasiva arter (tänk på att placera den så att den inte orsakar olägenhet – den kan både börja läcka vätska och lukta efter ett tag)
- Särskilda mottagningsplatser på återvinningscentraler – förutsatt att avfall från annan mark än privatpersoners får lämnas på den kommunala ÅVC.

Det är dock viktigt att hitta lösningar som är praktiskt och ekonomiskt hållbara för kommunen. Hämtning av växtavfall från enskilda uppsamlingsplatser kan medföra höga kostnader, särskilt om mängderna är små och endast omfattar enstaka säckar per plats. För att skapa en mer kostnadseffektiv hantering kan kommunen överväga att endast erbjuda hämtning när en viss mängd växtavfall har samlats in.

Digitala lösningar och spelifiering

Digitala verktyg och spelifiering kan användas för att engagera nya målgrupper, som kanske inte i vanliga fall är intresserade av naturvård, i arbetet med invasiva arter.

En viktig framgångsfaktor är att välja områden som ligger nära tätorter eller andra platser där många människor rör sig. Välj ut de kommunala markområden som är lämpliga att inkludera i den digitala aktiviteten. Det kan till exempel vara naturmark och andra kommunala grönområden, medan områden som klipps regelbundet, parker, vägområden eller marker som omfattas av särskild ängs- eller naturvårdsskötsel kan vara mindre lämpliga. Ramar för spelet sätts av kommunen som kan ange, förutom vilka områden som ska vara tillgängliga, schema eller tider för när områdena ska vara öppna – till exempel att ett åtgärdat område är stängt ett antal veckor och sedan öppnas igen för att få kontinuitet i bekämpningen. Prioriteringsordning kan också anges. Tydlig information om vad som gäller är viktig – vilka arter, vilka tider, hur avfallet ska hanteras osv. Kommuner som prövat detta är bland andra Hagfors, Skellefteå och Örebro.

Kvaliteten på de utförda åtgärderna kan variera, men metoden har flera fördelar. Förutom att engagera nya målgrupper i arbetet med invasiva främmande arter kan det också ge kommunen information om tidigare okända förekomster och samtidigt bidra till bekämpning som minskar artens fortsatta spridning.

Ta tillvara engagemang från invånare

Kommunen bör ta tillvara det engagemang som redan finns hos invånare, föreningar och andra lokala aktörer. Personer som själva uppmärksammar problem med invasiva främmande arter eller som vill bidra till naturvårdsarbetet kan vara en viktig resurs.

När invånare kontaktar kommunen med information om invasiva arter bör det finnas tydliga rutiner för:

- Hur information tas emot
- Hur fynd dokumenteras
- Hur återkoppling ges
- Hur eventuella frivilliginsatser kan stödjas

Genom att uppmärksamma och lyfta fram goda exempel kan kommunen uppmuntra fler att engagera sig. Om de personer eller grupper som genomfört insatserna samtycker kan deras arbete användas som inspiration för andra. Positiva exempel visar att insatser gör skillnad och kan bidra till att stärka engagemanget i lokalsamhället.

Frivilligarbete i lokala aktionsgrupper

Om det redan finns aktiva frivilliggrupper i kommunen kan invasiva arter integreras i deras verksamhet under delar av året. Det kan vara byalag, samfälligheter och lokala föreningar som kan engageras när invasiva arter förekommer i deras närområde. Kommunen kan bidra med:

- Kartor över förekomster
- Praktiska instruktioner
- Utbildning och demonstrationer i fält

Som inspiration finns i Storbritannien hundratals lokala aktionsgrupper som regelbundet genomför frivilliga naturvårdsinsatser. Grupperna arbetar exempelvis med att restaurera naturmiljöer, anlägga ängar, ta bort skräp och även att bekämpa invasiva arter.

Engagemangsområden

I Västerbotten har vi inom INSPIRE-projektet prövat en modell för att engagera ett större geografiskt område, till exempel markägare och intressenter längs ett vattendrag eller inom en by. Vi har utgått ifrån det lokala engagemanget och byggt vidare på det. Ett exempel är Norrbyn där ett par personer inom en samfällighet tog kontakt med Länsstyrelsen och kommunen och bad om hjälp med jättebalsamin. Efter några möten med samtal om vad som skulle kunna hjälpa byn höll kommunen och Länsstyrelsen en kortare föreläsning i samband med byns regelbundna sopplunchen samt stöttade byn i att ansöka om LONA-bidrag för att starta upp bekämpning genom fårbete.

En av de initialt engagerade i Norrbyn vid fåren som hjälpte till att beta bort jättebalsamin 2025.

Schematisk bild av engagemangmodellen. Engagemangsgruppen är de personer som initialt är engagerade. Fokusgruppen är den målgrupp som man vill ska bli engagerade i det praktiska arbetet.

Illustration av jättebalsamin. Jakob Robertsson, Typoform.

Följande sidor är bilagor

Bilaga 1. Aktiv och passiv restaurering

Denna bilaga beskriver aktiv och passiv restaurering och guidar till när det kan vara aktuellt med aktiv restaurering.

Mer information om aktiv restaurering finns i Restaureringsstrategin framtagen i INSPIRE-projektet, se länk i *Bilaga 10. Referenser/Vägledning*.

Passiv restaurering

Passiv restaurering innebär att man låter naturen återhämta sig på egen hand efter att den invasiva arten har bekämpats eller avlägsnats.

För att passiv restaurering ska lyckas krävs att återetablering av den invasiva arten förhindras. Genom långsiktig uppföljning och fortsatt bekämpning kan man förhindra att fröbanker och andra spridningsenheter byggs upp på nytt och förhindra att nya invasiva arter etablerar sig i området.

Om bekämpningsåtgärder sätts in tidigt i etableringsfasen krävs sällan omfattande restaureringsinsatser. Ett tidigt agerande är därför både tids- och kostnadseffektivt och är också den vanligaste formen av restaureringsarbete vid hantering av invasiva främmande arter.

Aktiv restaurering

I de områden där det inte räcker att enbart bekämpa den invasiva arten behövs aktiv restaurering för att återställa naturmiljön.

Generellt bör aktiva restaureringsåtgärder prioriteras i områden där:

- Naturvärdena är höga
- Hotade arter eller naturtyper påverkas
- Ekosystemfunktioner har försämrats
- Naturlig återhämtning bedöms vara långsam eller osannolik
- Bekämpningen i sig har orsakat omfattande markstörningar

Vid bedömningen bör både ekologiska effekter och ekonomiska resurser vägas in. På nästa sida finns flera påståenden; ju fler rutor som kan bockas i, desto mer sannolikt är det att aktiv restaurering behövs.

Bedömningsunderlag för restaureringsbehov

- ☐ Livsmiljön kan inte återställa sig själv till sitt naturliga tillstånd inom en rimlig tid förutsatt att endast bekämpning av invasiva främmande arter sker.
- ☐ Livsmiljön som invaderats av invasiva främmande arter är hotad eller skyddsvärd av någon anledning.
- ☐ De invasiva främmande arterna hotar utrotningshotade inhemska arter.
- ☐ Platsen ligger inom ett skyddat område med viktiga landskaps- och naturelement. Till exempel är vresros ett hot mot sandiga områden längs kusten, ett ekosystem viktigt för många sandälskande arter.
- ☐ Livsmiljön är allvarligt skadad, exempelvis på grund av att den invasiva främmande arten är allelopatisk[1] eller gödslar jorden. Livsmiljön kan också skadas på grund av bekämpningsmetoder som täckning, grävning etc.
- ☐ Ekosystemtjänster hotas.

  Exempel på ekosystemtjänster:

  - Pollinering
  - Vattenrening
  - Erosionsskydd
  - Kolinlagring
  - Rekreativa värden
- ☐ Artrikedomen har minskat betydligt på grund av invasiva främmande arter.
- ☐ En invasiv främmande art förändrar förutsättningarna för att hotade arter ska kunna existera och etablera sig. Kom ihåg att ta hänsyn till alla livscykelstadier för den hotade arten.
- ☐ Den gröna infrastrukturen påverkas negativt.
- ☐ Det finns ekonomiska fördelar med aktiv restaurering. Att restaurera ett område parallellt med bekämpning kan minska kostnaderna för framtida utrotnings- och restaureringsåtgärder.

[1] Allelopatisk betyder att en växt påverkar andra växter genom att utsöndra kemiska ämnen i sin omgivning. Dessa ämnen kan hämma (eller ibland gynna) andra växters frögroning, tillväxt eller överlevnad.

Bilaga 2. Det allmännas tragedi

Alla har nytta av välskötta naturområden, men ansvaret för att förhindra spridning av invasiva arter kan upplevas som otydligt. Resultatet kan bli att nödvändiga åtgärder uteblir trots att alla påverkas negativt på sikt.

Invasiva främmande arter sprids ofta över stora områden där marken ägs av många olika aktörer. Om inte alla berörda markägare deltar i arbetet riskerar bekämpningsinsatserna att få begränsad effekt.

När ansvaret upplevs som otydligt kan människor förutsätta att någon annan ska agera, vänta med åtgärder på den egna fastigheten och underskatta sin egen betydelse för helheten. Samtidigt fortsätter arterna att spridas.

Kostnaderna syns direkt – nyttan syns senare

Att bekämpa invasiva arter innebär kostnader i form av tid, arbetsinsatser, transporter, avfallshantering, samordning och planering. Nyttan av arbetet blir däremot ofta synligt först efter flera år. Detta kan göra det svårare att motivera både markägare och organisationer att genomföra de åtgärder som krävs.

Hur det allmännas tragedi kan motverkas

Effekterna av det allmännas tragedi kan minska när ansvar, kunskap och möjligheter att agera blir tydligare. Genom samverkan, information och praktiskt stöd kan kommuner och andra aktörer skapa förutsättningar för att fler engagerar sig i arbetet med att förebygga och bekämpa invasiva främmande arter.

Föregå med gott exempel

Kommuner och andra myndigheter kan bidra genom att själva visa vägen. När invånare ser att invasiva arter bekämpas på kommunal mark ökar ofta förståelsen för problemet och viljan att genomföra åtgärder på den egna fastigheten.

Synliggör ansvaret

Ansvar och förväntningar bör kommuniceras tydligt. Det kan göras genom informationskampanjer, skyltning i fält, riktad information till markägare och praktiska vägledningar för bekämpning.

Ju tydligare ansvaret är, desto lättare blir det för människor att agera.

När ansvarsfördelningen blir tydligare och kostnaderna bättre speglar olika aktörers agerande försvagas effekterna av det allmännas tragedi.

Samverka

Eftersom ansvaret för bekämpning ofta är fördelat mellan många markägare krävs samarbete.

Särskilt viktigt är detta i områden där invasiva arter förekommer längs vattendrag, vägar, tätortsnära naturområden och fastighetsgränser.

Samordnade insatser ger i regel betydligt bättre resultat än åtgärder som genomförs av enskilda aktörer var för sig. Samordna också både informationsinsatser och bekämpning med den regionala tillsynsmyndigheten när det är lämpligt.

Sänk tröskeln för deltagande

Kommunen kan göra det enklare att bidra genom att erbjuda:

- Information om bekämpningsmetoder
- Möjlighet att rapportera fynd
- Stöd vid hantering av växtavfall
- Frivilligaktiviteter och utbildningstillfällen

När det blir enklare att göra rätt ökar sannolikheten att fler engagerar sig.

Öka kunskapen

Kunskap är en av de viktigaste faktorerna för att minska problemen med invasiva arter.

Även om många känner till begreppet invasiva arter är kunskapen ofta begränsad när det gäller vilka arter som är problematiska, hur de känns igen och sprids och hur de ska bekämpas.

Informationsinsatser riktade till exempelvis skolor, trädgårdsägare och friluftsutövare kan därför ge stor effekt.

Bilaga 3. Riktlinjer för hantering av jordmassor som innehåller invasiva främmande arter

Denna bilaga är avsedd för alla som hanterar jordmassor inom infrastrukturprojekt eller på annat sätt hanterar jord inom verksamheten.

Om jordmassor innehåller invasiva arter behöver stor försiktighet beaktas vid hantering av dem. Viktiga frågor att reda ut är:

1. Är massorna avfall?
2. Vilken art och vilka livskraftiga spridningsdelar finns i massorna?
3. Vilken behandling och mottagare är lämplig och tillåten?
4. Krävs anmälan eller tillstånd?
5. Vem fattar beslut om vem som ansvarar för dokumentationen?

Vanliga invasiva växtarter som kan förekomma i anslutning till bygg- och anläggningsprojekt är bland annat:

- Blomsterlupin (*Lupinus polyphyllus*)
- Jättebalsamin (*Impatiens glandulifera*)
- Vresros (*Rosa rugosa*)
- Parkslide (*Reynoutria japonica*)

Hantering av jord som man vill bli av med och som innehåller invasiva främmande arter regleras i både Finland och Sverige genom särskild lagstiftning om avfall parallellt med lagstiftningen om invasiva arter.

I den svenska avfallsförordningen anges att massor med invasiva främmande arter får återanvändas förutsatt att massorna hanteras så att spridning av den invasiva arten inte sker. På liknande sätt regleras också risken för spridning i Finlands lagstiftning. Det innebär att om man hanterar jord på fel sätt kan man bryta mot reglerna.

Om man ska återanvända jord som innehåller invasiva arter på ett säkert sätt kan det göras antingen genom att behandla jordmassorna på plats med metod lämplig för den aktuella arten och sedan transportera till platsen för återanvändning. Tillstånd kan krävas för sådan återanvändning. För att transportera jord med grobara delar på ett säkert sätt måste jorden täckas så att jordmassorna med frön och andra reproduktiva delar av invasiva arter inte riskerar att spridas under transporten.

I de fall jordmassorna behöver flyttas behöver man beakta att det är förbjudet att transportera invasiva arter förutom i direkt samband med utrotning. Någon mellanlagring får alltså inte ske annat än lagring i väntan på transport. En sådan mellanlagring ska i så fall ske i direkt anslutning till platsen jordmassorna uppstått på. Se nedan vad man i så fall bör göra för att undvika spridning från lagringsplatsen. Behöver jordmassorna skickas på deponi, vilket kan vara lämpligt för vissa arter såsom till exempel parkslide, ska jordmassorna transporteras direkt till platsen för deponering.

Sverige

Se även Naturvårdsverket vägledning: Jordmassor innehållande invasiva främmande växtarter.

Finland

Se även information i ett dokument från EVK och Sitowise-koncernen avsett för tillsynsmyndigheter i Finland som tar emot jord innehållande invaisva arter: https://vieraslajit.fi/ajankohtaista/i-7954.

Vid hantering av jord

Invasiva växter kan spridas när jordmassor som innehåller frön, rötter, jordstammar eller andra växtdelar flyttas från en plats till en annan. Detta kan ske i samband med markarbeten, schaktning, transporter och byggprojekt. Gå igenom följande steg vid hantering av jord som kan innehålla invasiva arter:

1. **Undersök området** - Identifiera och avgränsa alla förekomster av invasiva främmande arter inom arbetsområdet innan markarbetet påbörjas. Om möjligt bör samtliga förekomster inventeras samtidigt.

2. **Håll jordmassorna åtskilda** - Jordmassor som innehåller eller misstänks innehålla invasiva främmande arter ska hanteras separat från övriga jordmassor eller avfall som innehåller växtdelar.
    - Håll massorna åtskilda genom hela arbetsprocessen
    - Märk upp massorna vid behov
    - Säkerställ att transport och lagring sker så att spridning inte kan ske

3. **Täck jordmassorna under transport** - Jordmassor som innehåller invasiva främmande arter behöver täckas under transport för att förhindra att jord, frön eller växtdelar blåser bort eller faller av transportfordonet.

4. **Hantera massorna enligt lokala rutiner** - Jordmassorna ska omhändertas enligt kommunens riktlinjer eller enligt projektets krav. Massorna kan exempelvis:
   - Transporteras till en anvisad mottagningsanläggning
   - Deponeras på en särskilt avsedd plats
   - Hanteras enligt villkor i tillstånd eller schakt- eller grävföreskrifter
5. **Rengör utrustning och fordon** - Frön, rötter och andra växtdelar kan följa med jordklumpar och lera. Därför är rengöring av fordon och utrustning särskilt viktig innan arbetet fortsätter på andra platser.

   Rengör särskilt:

   - Grävmaskiner
   - Schaktutrustning
   - Lastbilsflak
   - Däck
   - Hjulhus
   - Verktyg som kommit i kontakt med jordmassorna

   Syftet är att minska risken för att invasiva arter sprids oavsiktligt till nya områden.
6. **Dokumentera hanteringen** - Informera kommunens kontaktperson för tillsyn av masshantering och invasiva främmande arter om:
   - Var jordmassorna har uppstått
   - Vilken art som förekommer
   - Var jordmassorna har placerats eller omhändertagits

Det kan vara lämpligt att komplettera denna riktlinje med lokala kontaktuppgifter och rutiner:

E-post: _____ Telefon: _____

Krav på information om avfallshantering

Mottagare av avfall kan kräva att transportören eller verksamhetsutövaren anger:

- Vilken invasiv art som förekommer
- Om jordmassorna innehåller frön
- Om andra livskraftiga växtdelar förekommer

Denna information bör därför finnas tillgänglig när jordmassorna transporteras.

Mellanlagring

Om tillfällig lagring krävs innan transport ska massorna placeras i direkt anslutning till platsen där massorna uppstod och täckas vid arbetsdagens slut. Detta för att undvika att grobara delar sprids med vind, djur eller på annat sätt.

Exempel på lämpliga täckningsåtgärder:

- Lägg kraftig och tät duk under massorna för att förhindra att grobara delar lämnas kvar efter att de lastats bort från platsen
- Täckning med ren jord
- Täck med duk eller presenning som förankras ordentligt i kanterna

Kompostera inte invasiva växter

Vissa invasiva växtarter kan överleva en vanlig komposteringsprocess. Kompostering rekommenderas därför normalt inte för växtmaterial från invasiva främmande arter om inte särskilda behandlingsmetoder används som säkerställer att allt växtmaterial oskadliggörs.

KOM IHÅG

- ✔ Inventera innan schaktning
- ✔ Håll förorenade jordmassor åtskilda
- ✔ Täck jordmassor vid transport
- ✔ Undvik mellanlagring
- ✔ Rengör fordon och utrustning
- ✔ Arbeta biosäkert
- ✔ Ställ krav i upphandlingar och entreprenader
- ✔ Dokumentera var jordmassorna har hanterats

Bilaga 4. Praktiska riktlinjer för fältpersonal

För att arbetet ska kunna genomföras säkert och effektivt är det viktigt att personalen som arbetar i fält har rätt utrustning, kunskap och skyddsutrustning för de arbetsuppgifter som ska utföras.

Skyddsutrustning

Följande bör användas för skydd vid arbete med invasiva främmande arter:

- Hörselskydd
- Visir eller skyddsglasögon
- Arbetsjacka och arbetsbyxor
- Regnkläder vid behov
- Gummistövlar eller lämpliga arbetsskor
- Handskar, minst två par så att ett torrt par alltid finns tillgängligt om det andra blir blött

Verktyg och utrustning

Behovet av utrustning varierar mellan olika arter och bekämpningsmetoder. Följande utrustning behövs dock vid många bekämpningsinsatser:

- Röjsåg med sele
- Trimmerhuvud
- Trimmertråd
- Tång för kapning av trimmertråd
- Röjsågsklinga
- Verktyg för byte mellan trimmerhuvud och klinga
- Röjkniv/lie (speciellt när man arbetar med jätteloka är det bra)
- Räfsa
- Plastsäckar för insamling av växtmaterial när det behövs
- Buntbindare att försluta säckar med växtdelar i
- Surfplatta eller mobiltelefon för att dokumentera bekämpningen

Utrustning som bör finnas i fordonet eller på arbetsplatsen

Ta alltid med:

- Dricksvatten
- Förstahjälpenutrustning
- Tvål eller handsprit för handtvätt
- Säckar för skräp som samlas in i fält

Kompletterande utrustning vid behov:

- Skottkärra för transport av växtmaterial (även något att täcka lasten med så att växtdelar inte faller av)
- Spade
- Kraftig grensax
- Andra verktyg som är lämpliga för vedartade buskar eller mindre träd
- Artguider och utbildningsmaterial

Upprepning och uppföljning

För i princip alla invasiva arter behövs flera än ett bekämpningstillfälle. Planera därför redan från början för återbesök under samma säsong, fortsatt bekämpning kommande år och uppföljning under minst två år efter det att man bedömer att bekämpningen är klar.

Området bör för de flesta arter återbesökas efter cirka 3–6 veckor för att ta bort kvarvarande eller nytillkomna individer. Den exakta tidsperioden varierar beroende på art och lokala förhållanden.

I tabellen nedan anges exempel på lämpliga tidpunkter för en första bekämpning, uppföljande bekämpning respektive inventering för några av de vanligaste invasiva arterna i norra Sverige och Finland (2026). Tänk på att tider varierar och kan skilja sig från här angivna tider beroende på klimatvariationer mellan år, metod och om den aktuella kommunen ligger i andra delar av landet än fokuset för detta projekt.

Art	Tidpunkt för en första bekämpning	Intervall för uppföljande bekämpning	Lämplig tid för inventering
Jättebalsamin *(Impatiens glandulifera)*	Slutet av juni–början av juli, när plantorna är väl utvecklade och kan ha börjat blomma	4–6 veckor	Juli–augusti (blomning)
Blomsterlupin *(Lupinus polyphyllus)*	Slutet av juni–början av juli, vid full blomning	4–6 veckor	Från mitten till slutet av juni (blomning)
Vresros (*Rosa rugosa*)	Maj–juni beroende på metod: Vid kapning och täckning: tidigt på säsongen, juni Vid borttagning av gröna skott: när årsskotten börjar utvecklas	4–6 veckor	Juli-augusti (blomning), september (röda nypon)
Jätteloka *(Heracleum mantegazzianum)*	Maj-juni	4–6 veckor Det finns många metoder, men vid slåtter – slå minst tre gånger per säsong	Juli-augusti (under blomning)
Gul skunkkalla *(Lysichiton americanus)*	Varierar beroende på metod. Se Naturvårdsverkets hemsida		Maj–juni (blomning)
Parkslide (*Reynoutria japonica*)	Beror helt på metod. Se Naturvårdsverkets hemsida		Juli - september
Kanadensiskt gullris *(Solidago canadensis)*	Juni/juli (tillväxtfasen) Augusti (strax innan blomning)	4-6 veckor Slå minst två gånger per säsong	Augusti-september (blomning)

Tips och råd för effektivare bekämpning

Arbetet med att bekämpa invasiva främmande arter kan ibland vara både tidskrävande och fysiskt krävande. Genom att anpassa metoder och utrustning efter platsens förutsättningar kan arbetet ofta genomföras både säkrare och mer effektivt.

Branta strandkanter och vattendrag

Bekämpning av invasiva arter, exempelvis jättebalsamin, längs branta stränder kan vara både svår och riskfylld. Ett sätt att minska riskerna samtidigt som man uppnår god täckning är att använda grensaxar eller andra verktyg med långt skaft. På så sätt kan växter längre ned i slänten nås utan att personal behöver ta sig ner i svår terräng.

Om invasiva växter avlägsnas från branta slänter finns risk att marken blir instabil och börjar erodera. I sådana situationer kan slänten täckas med exempelvis juteväv eller annat biologiskt nedbrytbart erosionsskydd för att:

- Minska erosionen
- Stabilisera marken
- Underlätta återetablering av önskad vegetation

Mer information om denna metod finns i restaureringsstrategin som tagits fram inom INSPIRE-projektet, se länk i *Bilaga 10. Referenser.*

Kombinera maskinell och manuell bekämpning

Där vägåtkomst finns kan kommunens utrustning för vägkantsklippning eller släntklippning användas som ett komplement till manuell bekämpning.

Ett sådant arbetssätt kan:

- Minska arbetstiden betydligt
- Göra det möjligt att behandla större områden
- Frigöra resurser för mer detaljerad uppföljning

Metoden lämpar sig särskilt väl för större bestånd där en första avslagning kan följas av manuell uppföljning.

Bekämpningsmetoder

Det finns många olika metoder för att bekämpa invasiva växter. Vilken metod som är lämplig beror på flera olika faktorer:

- Vilken art som ska bekämpas
- Förekomstens storlek
- Förutsättningarna på platsen (nära vattendrag, brant, något som står i vägen?)

- Risk för spridning
- Tillgängliga resurser
- Naturvärden i området

Ett exempel på hur man kan tänka är följande, även om det inte gäller för alla arter:

- Nära väg – slåtter eller vägkantsklippning
- Täta bestånd – röjsåg eller trimmer
- Enskilda plantor bland annan vegetation – manuell bekämpning/ handdragning

I många fall ger en kombination av flera metoder bäst resultat.

Det är också viktigt att komma ihåg att en enskild åtgärd i princip aldrig leder till fullständig bekämpning. Nästan alla invasiva arter kräver upprepade insatser under flera år för att förekomsten ska kunna anses vara utrotad.

För mer detaljerad information om olika metoder och metoder för respektive invasiv arter hänvisas till:

Sverige: Naturvårdsverket, invasivaarter.nu, Metodkatalogen, Lupinlabbet

Finland: Vieraslajit.fi

Handdragning

Metoden innebär att hela växten, inklusive hela eller delar av rotsystemet, dras upp med hjälp av handkraft.

Handdragning är lämplig för:

- Grunt rotade växter
- Små bestånd
- Unga plantor

Exempel på art där metoden kan användas:

- Jättebalsamin (*Impatiens glandulifera*)

Fördelar:

- Enkel metod
- Kräver minimal utrustning
- Mycket liten risk för skador på omgivande vegetation

Nackdelar:

- Arbetskrävande på större ytor

Uppgrävning

Metoden innebär att hela växten inklusive rotsystemet grävs upp. Arbetet kan utföras antingen manuellt med spade eller liknande eller med grävmaskin eller annan entreprenadutrustning. För flera arter, till exempel vresros och rönnspirea, kan det vara praktiskt att först skära av plantmaterialet ovan jord innan man gräver upp rötterna för att lättare kunna separera växtmaterialet och jorden i olika avfallsfraktioner.

Metoden kan vara lämplig för:

- Vedartade buskar och växter med kraftiga pålrötter
- Arter där även små rotfragment kan ge upphov till återväxt – för dessa ställs extra stora krav på biosäkerhet

Exempel på arter där metoden kan användas:

- Blomsterlupin (*Lupinus polyphyllus*)
- Vresros (*Rosa rugosa*)

Fördelar:

- Kan ge mycket god effekt om hela rotsystemet avlägsnas
- Minskad risk för återväxt

Nackdelar:

- Kan vara tidskrävande om det sker manuellt
- Kan vara dyrt om man använder grävmaskiner och om jorden behöver deponeras/rengöras
- Riskerar att orsaka markstörningar
- Kräver särskild hänsyn vid hantering av jordmassor för att undvika spridning

Slåtter

Slåtter innebär att man klipper eller skär av växten så nära marken som möjligt. Detta kan göras med till exempel trimmer eller röjsåg. Metoden möjliggör snabb bekämpning av stora arealer. Det är viktigt att komma ihåg att rötterna vanligtvis blir kvar i marken, vilket innebär att upprepade insatser krävs för att förhindra återväxt genom rotskott.

Slåtter är lämpligt för:

- Stora bestånd
- Omfattande förekomster
- Områden där handdragning inte är praktiskt genomförbar

Exempel på art där metoden kan användas:

- Blomsterlupin (*Lupinus polyphyllus*)

Fördelar:

- Effektiv på stora ytor
- Kräver relativt liten arbetsinsats per kvadratmeter

Nackdelar:

- Måste upprepas flera gånger under växtsäsongen
- Kräver rutiner för biosäkerhet för att undvika spridning av växtdelar

Utmattning

Metoden innebära att man tröttar ut rotsystemet genom att klippa av växtens årsskott, det vill säga de gröna delarna av vedartade växter. Detta görs tills växten inte längre orkar producera några gröna skott, då är växten uttorkad.

Denna metod är lämplig för:

- Vedartade buskar

Exempel på art där metoden kan användas:

- Vresros (*Rosa rugosa*)

Fördelar:

- Förhindrar rotskott
- Ger inget problematiskt avfall (förutsatt att inga frön hunnit bildas vid bekämpningen)
- Kan användas i många typer av miljöer

Nackdelar:

- Kräver många upprepade behandlingar per växtsäsong
- Kan vara arbetskrävande i större, täta bestånd

Täckning

Metoden innebär att växten klipps eller skärs av i marknivå och att marken sedan täcks med duk. Syftet är att hindra växten från att fotosyntetisera och skjuta nya skott. Duken behöver därför vara så tät att ljus inte släpps igenom. Den behöver också vara robust nog att hålla flera år och tåla väder och vind. Dubbel tätvävd juteväv kan vara ett alternativ eller kraftig presenning. Tänk på att välja ett material som inte har negativ påverkan på miljön (det finns miljöpresenningar som inte innehåller giftiga ämnen). För att förhindra rotskott behöver täckningen göras även en bit utanför beståndet för att säkerställa att ljus inte når in till rötterna.

Metoden kan vara lämplig för:

- Större bestånd av växter som lätt skjuter rotskott
- Exempel på arter där metoden kan användas:

- Vresros (*Rosa rugosa*)
- Rönnspirea (*Sorbaria sorbifolia*)

Fördelar:

- Stor arbetsinsats krävs bara vid första tillfället

Nackdelar:

- Behöver regelbunden tillsyn för att säkerställa att duken är hel och täcker hela ytan
- Ytan behöver vara täckt under flera år

Kemisk bekämpning

Bekämpning med växtskyddsmedel, exempelvis glyfosat, kan i vissa situationer vara ett alternativ. Kemisk bekämpning ska dock alltid föregås av en bedömning av om syftet kan nås med metoder som ger lägre miljöbelastning och mindre risker för människors hälsa. För parkslide kan till exempel övervakning och spridningsförebyggande åtgärder vara mer lämpliga om beståndet inte innebär en konkret spridningsrisk eller påverkan på naturmiljön. Kemisk bekämpning får bara användas av utbildad personal. Certifieringsutbildning finns och bör krävas vid anlitande av bekämpning av parkslide. Certifieringsutbildning är framtagen av Riksförbundet Svensk Trädgård (tidigare av Fritidsodlingens riksorganisation), se länkar i *Bilaga 10. Referenser/Vägledning* till listade certifierade företag.

Metoden kan vara aktuell för:

- Djupt rotade arter
- Stora vedartade bestånd
- Förekomster där mekanisk bekämpning är mycket tidskrävande

Exempel:

- Slidearter såsom parkslide, jätteslide och hybridslide (*Reynoutria sp*)

Växtskyddsmedel kan appliceras genom:

- Bladbehandling
- Pensling eller behandling av snittytor
- Stubbehandling efter kapning

Innan kemisk bekämpning används måste gällande lagstiftning och lokala bestämmelser följas vilket innebär att tillstånd/dispens behöver sökas för bekämpningsverksamheten. Kemisk bekämpning får inte genomföras innan tillstånd för åtgärden har prövats och godkänts.

Särskild hänsyn ska tas till:

- Skyddade områden

- Vattenskyddsområden
- Områden med höga naturvärden
- Villatomter (barn, husdjur, trädgårdsland osv)

Kemiska metoder får bara användas av utbildad personal och bör i första hand användas när andra metoder inte bedöms vara tillräckligt effektiva eller genomförbara.

Se även *Bilaga 7. Rekommendationer för prövningsrutin för kemisk bekämpning.*

KOM IHÅG

- ✔ Arbeta alltid biosäkert
- ✔ Rengör utrustning och skor innan du lämnar området
- ✔ Säkerställ att inga frön, rötter eller andra växtdelar sprids
- ✔ Rapportera nya förekomster enligt kommunens rutiner
- ✔ Dokumentera genomförda åtgärder
- ✔ Uppföljning är avgörande för att lyckas med bekämpningen

Bilaga 5. Betalt föreningsarbete

Modellen bygger på den finländska traditionen med talkoarbete, som används vid riktade bekämpningsinsatser mot invasiva främmande arter i samarbete med föreningar. Talko kan beskrivas som en sammankomst där vänner, grannar eller kollegor går samman för att utföra en specifik uppgift för det gemensamma bästa.

Områden som lämpar sig för föreningsinsatser bör vara lättillgängliga, relativt säkra att arbeta i och möjliga att bekämpa utan avancerad utrustning. Som riktvärde rekommenderas områden på cirka **1 000–5 000 m²**, beroende på hur tät förekomsten är, vilken art som ska bekämpas och hur lätt området är att ta sig fram i.

Ersättningsnivåer

En lämplig ersättningsnivå kan vara att utgå från ungefär samma nivå som en sommarungdomslön, som år 2026 är ungefär 100 SEK/timmen.

I exempelberäkningen i tabell nedan används ett antagande om att en person kan bekämpa cirka 50 m² per timme vid arbete med jättebalsamin. Ersättningen beräknas därefter utifrån den sammanlagda arbetsinsatsen.

Area (m²)	Beräknad arbetsinsats som delas upp på två eller tre bekämpningstillfällen (timmar)	Ersättning (SEK)
1000-1500	30	3000
1500-2000	40	4000
2000-2500	50	5000
2500-3000	60	6000
3000-3500	70	7000
3500-4000	80	8000
4000-4500	90	9000
4500-5000	100	10 000

Kommunen behöver anpassa ersättningsnivåerna efter lokala förutsättningar och gällande regler för bidrag och ersättningar.

Om ett område bekämpas av en förening i fler än ett år bör man ha i åtanke att år två och tre kommer det att vara betydligt färre plantor, i alla fall om det är jättebalsamin. Då kan det vara rimligt att sätta en lägre ersättningsnivå.

Informera och rekrytera föreningar

Det är lämpligt att börja informera om möjligheten till föreningsinsatser under våren, exempelvis under mars och april.

Information kan spridas genom:

- Kommunens webbplats
- Sociala medier
- Lokala medier
- Direktkontakt med föreningar

Målet är att områden ska vara fördelade och arbetsgrupper inom laget/föreningen vara organiserade innan bekämpningssäsongen börjar på allvar under juni månad.

Ta fram en intresseanmälan

För att förenkla administrationen kan kommunen använda ett digitalt formulär där intresserade föreningar anmäler sitt intresse. Detta kan göras genom exempelvis Microsoft Forms.

Följande uppgifter kan exempelvis efterfrågas från de föreningar som anmäler intresse:

- Föreningens namn
- Lag eller grupp
- Kontaktperson
- Telefonnummer
- E-postadress
- Adress
- Postgiro/bankgiro
- Vilka områden föreningen vill arbeta i (prioritering 1–3)
- Kort motivering till varför föreningen vill delta
- Medgivande att använda fotografier som delas vid rapporteringen

Motiveringen kan vara värdefull både för valet av vilka föreningar som ska få jobbet och för återrapportering till eventuella finansiärer och samarbetspartners.

Introduktion och utbildning

De föreningar som får ett uppdrag bör få information om var området ligger, vilken ersättning de kommer att få för arbetet samt instruktion för arbetet. Exempel på hur en instruktion kan formuleras finns i *Bilaga 8. Exempeldokument och inspirationsmaterial*.

Alla insatser bör också inledas med att en representant från kommunen träffar föreningen på plats. En introduktion på cirka 30–45 minuter är vanligtvis tillräcklig för att ge deltagarna den kunskap som behövs.

Vid genomgången bör följande gås igenom:

- Arbetsområdets avgränsning
- Vilken art som ska bekämpas, hur den känns igen, förväxlingsarter och problemet med arten
- Bekämpningsmetod, hur många gånger och när bekämpningsinsatserna ska genomföras
- Rutiner för biosäkerhet och hantering av växtavfall
- Hur genomfört arbete ska rapporteras till kommunen

Detta är också ett lämpligt tillfälle att dela ut det material som behövs för arbetet, exempelvis:

- Säckar
- Handskar
- Informationsmaterial om arbetet om det inte redan är skickat på annat sätt

Genomförandet av arbetet

Bekämpningsinsatserna bör genomföras vid minst två tillfällen beroende på art. När föreningen bedömer att arbetet är slutfört bör kommunen informeras för uppföljning och kontroll. Ett enkelt sätt att följa upp arbetet är att kräva att föreningen rapporterar:

- Datum för insatserna
- Fotografier före och efter åtgärder
- Antal arbetstimmar

Rapporteringen kan ske genom digitala formulär eller via e-post.

Hantering av växtavfall

Kommunen bör tydligt beskriva hur det växtmaterial som samlas in ska hanteras.

Exempel på lösningar:

- Föreningen lämnar avfallet på återvinningscentral enligt kommunens anvisningar
- Kommunen placerar ut containrar på lämpliga platser
- Kommunen hämtar avfallet, som föreningen lagt i väl förslutna säckar, efter anmälan från föreningen

- Avfallet lämnas på plats, till exempel om slåtter används som metod eller om det är en lämplig lösning utifrån art och platsens förutsättningar

Oavsett lösning är det viktigt att rutinerna är tydliga innan arbetet påbörjas.

Vid val av plats för uppställning av container, tänk på att vätska kan läcka ut och att det kan komma en stark lukt från växtavfallet trots att det läggs i väl förslutna sopsäckar i containern.

Uppföljning och ersättning

Innan ersättning betalas ut bör kommunen kontrollera att arbetet har genomförts enligt överenskommelse.

Det är lämpligt att den maximala ersättningen fastställs innan arbetet påbörjas så att föreningen vet vilka villkor som gäller.

Kommunen bör också informera om:

- Eventuella försäkringskrav
- Om föreningen behöver vara registrerad för att kunna ta emot ersättning
- Eventuella avdrag av ersättning som kommer att göras om arbetet inte utförs enligt avtal

Flerårigt samarbete

För att minska behovet av introduktion och kvalitetssäkring kan samma förening/lag erbjudas ansvar för samma område under flera år.

Fördelarna är bland annat att föreningen/laget lär känna området, kunskapen om arten ökar hos deltagarna, kvaliteten på arbetet förbättras och att engagemanget stärks genom att deltagarna ser resultatet av sina tidigare insatser.

Om det finns en långsiktig finansiering kan ett sätt för långsiktigt engagemang vara att kommunen tecknar ett flerårigt upplägg där föreningen ansvarar för ett bestämt område under flera säsonger. För arter som jättebalsamin kan exempelvis ett treårigt upplägg vara lämpligt. Om området efter avslutat avtal visar sig vara fritt från arten kan kommunen erbjuda en bonusersättning. Detta kan stimulera noggrannhet och minska behovet av kommunal kontroll.

Större områden – samarbete mellan kommun och förening

För större förekomster, exempelvis områden större än en hektar, kan det vara lämpligt att kommunen samarbetar med större föreningar eller organisationer.

Sådana insatser kräver ofta:

- Många deltagare
- Flexibel budget
- Tydlig arbetsledning
- Regelbunden uppföljning

I större områden kan det också vara lämpligt att kombinera manuellt arbete med maskinella metoder såsom röjsåg eller trimmer. Ett sätt att göra det är att kommunen, i egen regi eller genom entreprenör, slår stora öppna områden och låter en förening få ersättning för att bekämpa växten för hand i diken och i andra delar av området där det är svårt att komma åt med större maskiner.

Illustration av jätteloka.
Jakob Robertsson, Typoform.

Förslag till årshjul för ersatta föreningsinsatser

Aktivitet	Tidpunkt
Kartläggning och inventering av områden	Augusti–september för tidigare obekämpade områden Början av juni för att se omfattningen av plantor i områden som bekämpats året innan
Planering av budget och finansiering	November–februari
Rekrytering av föreningar	Mars–april
Fördelning av områden och kontakt med föreningar	Maj
Bekämpning i områdena	Juni–augusti
Kontroll och uppföljning	Juli–september
Utbetalning av ersättning	September
Utvärdering och planering inför nästa säsong	Oktober-november

Finansiering av föreningars arbete genom sponsring och andra aktörer

Alternativa sätt att finansiera arbetet med invasiva främmande arter, utöver kommunens ordinarie budget, är att söka extern finansiering genom att involvera andra aktörer i arbetet.

Finansiering genom sponsring och insamling är ett sätt som prövats inom ramen för INSPIRE-projektet. Umeå kommun provade under 2026 att låta företag sponsra föreningars arbete med att bekämpa jättebalsamin på kommunens mark. Detta administrerades via den digital plattformen Open Collective som används i många länder. Tanken var att skapa en lokal fond där företag och andra aktörer som vill bidra till biologisk mångfald och ekosystemtjänster kan stödja arbetet ekonomiskt. De insamlade medlen användes för att finansiera föreningars bekämpningsinsatser. Se länk till fonden i *Bilaga 8. Exempeldokument och inspirationsmaterial*. Viktigt att tänka på är att skapa en idé som sponsorer kan vilja stödja ekonomiskt, det skulle kunna vara att medlen används för att till exempel:

- Bekosta bekämpning i prioriterade områden
- Stödja informations- och utbildningsinsatser
- Engagera fler invånare i arbetet

För att lyckas med denna typ av finansiering behöver kontakten med potentiella finansiärer etableras i god tid. Företag och organisationer behöver ofta tid för att förankra beslut om sponsring internt. Budget läggs ofta på hösten.

Ett sätt att öka intresset hos finansiärer kan vara att erbjuda företag

möjlighet att kombinera ekonomiskt stöd med egna aktivitetsdagar där personalen deltar i bekämpning av invasiva arter och samtidigt får information om biologisk mångfald och invasiva arter.

En annan möjlighet är att låta externa organisationer arrangera bekämpningsinsatser på kommunens mark. Exempelvis kan organisationer som arbetar med ideellt engagemang eller miljövård organisera aktiviteter där deltagare bekämpar invasiva arter i särskilt utvalda områden. Exempel på sådan organisation är Städa Sverige som under år 2026 provat att arbeta med bekämpning av jättebalsamin och lupiner i några pilotkommuner. Kommunens roll blir då främst att:

- Identifiera lämpliga områden
- Tillhandahålla information och instruktioner till organisationen om hur och när arbetet ska utföras
- Hantera uppföljning och dokumentation

Organisationen kan också behöva hjälp med att rekrytera föreningar om organisationen inte är lokalt förankrad.

VIKTIGA FRAMGÅNGSFAKTORER FÖR BETALT FÖRENINGSARBETE

- ✔ Lagom stora och tillgängliga områden väljs ut
- ✔ Ansvarsfördelningen är tydlig
- ✔ Föreningarna får tillräcklig introduktion
- ✔ Rutiner för biosäkerhet följs
- ✔ Växtavfall hanteras säkert
- ✔ Resultaten dokumenteras och följs upp
- ✔ Engagemanget tas tillvara över flera år

Bilaga 6. Så kan en volontärinsats organiseras

Följande modell kan användas för att organisera frivilliga bekämpningsinsatser både för grupper och för soloinsatser.

1. Bestäm art och åtgärd

Bestämt vilken art som ska bekämpas och vilken metod som ska användas.

2. Välj lämpliga områden

Identifiera områden som lämpar sig för frivilliga insatser.

Som riktvärde rekommenderas ofta områden på cirka 1 000–5 000 m² per grupp, beroende på:

- Förekomstens täthet
- Terrängens svårighetsgrad
- Vilken art som ska bekämpas

3. Informera och rekrytera deltagare

Annonsera aktiviteten genom exempelvis:

- Kommunens webbplats
- Sociala medier
- Skylt på platsen som anger vilken invasiv art som finns på platsen, varför den behöver bekämpas, hur bekämpningen kan genomföras och hur växtavfallet ska hanteras
- Lokala medier
- Föreningsnätverk

Om budget finns kan ekonomisk ersättning till föreningar öka intresset för deltagande, se *Bilaga 5. Betalt föreningsarbete*.

4. Introducera området

Vid den första aktiviteten bör en kommunrepresentant närvara och:

- Visa området
- Identifiera målarten
- Informera om avfallshantering och biosäkerhet
- Beskriva varför bekämpningen är viktig
- Om det är lämpligt kan kommunen även tillhandahålla säckar eller

soptunnor för växtavfall

- Kontaktuppgifter vid frågor

På så sätt ökar kvaliteten på arbetet och deltagarna får bättre förståelse för syftet med insatsen.

5. Dokumentera aktiviteten

Fotografier och information från aktiviteterna kan användas i kommunens kommunikation för att öka kännedomen om arbetet med invasiva arter.

6. Följ upp resultatet

Förekomster av invasiva arter behöver vanligtvis bekämpas flera gånger under en säsong och under flera år.

Därför bör:

- Områdena dokumenteras
- Resultaten följas upp
- Deltagare uppmuntras att återkomma till området med angivna tidsintervall

Ett effektivt arbetssätt kan vara att låta en förening eller grupp ”adoptera” ett område och ansvara för återkommande insatser.

För att åtgärden ska fungera behöver kommunen regelbundet kontrollera området och ta hand om insamlat växtmaterial.

Bilaga 7. Rekommendationer för prövningsrutin för kemisk bekämpning

För att skapa en gemensam, dokumenterad och rättsligt förankrad prövningsrutin kan man omfatta följande:

- tillämpliga förbud, dispens-, tillstånds- och anmälningskrav
- produktens godkända användningsområde och användningsvillkor
- redovisning av syftet med bekämpningen
- bedömning av om syftet kan nås med metoder som innebär lägre miljöbelastning och mindre risk för människors hälsa
- risker för vatten, mark, skyddade arter, pollinatörer, andra naturvärden och människor
- reservatsföreskrifter, vattenskyddsföreskrifter och andra områdesskydd
- dos, appliceringsmetod, tidpunkt, skyddsavstånd och uppföljning
- karta, fotografier och tydlig avgränsning av behandlingsområdet
- skriftlig motivering och redovisning av beslutsunderlagen
- uppföljning av effekt, skador och eventuell oavsiktlig spridning

I komplicerade eller känsliga ärenden bör det finnas möjlighet till kollegial kvalitetssäkring och inhämtande av ekologisk, juridisk, vattenrelaterad eller annan relevant sakkunskap. Kommunens roll som markägare eller beställare måste hållas åtskild från den kommunala nämndens självständiga myndighetsutövning.

Bilaga 8. Exempeldokument och inspirationsmaterial

Följande dokument kan användas som de är eller anpassas efter lokala behov där det är nödvändigt eller önskvärt. De kan också fungera som stöd och inspiration vid planering, organisering och genomförande av arbetet med invasiva främmande arter. Alla filer, utom nr 10, är pdf:er som går att öppna i Word för redigering.

Riktlinjer och handlingsplaner

1. Kommunal riktlinje för arbete med invasiva främmande arter (Umeå kommun)
2. Gynna pollinerare — plan för Dorotea kommun (LONA-projekt)
   a. Bilaga: Bekämpningsplan för Dorotea kommun (invasiva växter)
3. Projekt PIA – Slutrapport för projekt PIA i Jakobstadsregionen med syfte att bekämpa av invasiva växtarter.
   a. Bilaga: Regional handlingsplan

Budget

4. Tjänsteskrivelse om finansiering av arbete med förelagt arbete med invasiva främmande arter (Skellefteå kommun)
5. Budgetunderlag IAS Umeå kommun (2026)

Betalt föreningsarbete

6. Instruktion för förening som ska utföra betalt föreningsarbete - jättebalsamin (Umeå kommun)
7. Lokala Ekosystemhjälpen - Open Collective – fond för insamling av medel för föreningars bekämpningsarbete
   a. Om Lokala Ekosystemhjälpen – information i PDF om hemsidan ligger nere
   b. Instruktion för hur man redovisar och begär utbetalning i Open Collective
   c. Instruktion för hur företag registrerar sig för att kunna lämna bidrag (exempel)

Volontärarbete – inbjudan

8. Brev – inbjudan till utbildande volontärinsats (exempel)
9. Skylt – inbjudan till egen insats (solotalko) och gemensamt arbetsgille (exempel)

Riskbedömning och biosäkerhet

10. Riskbedömning ÅVC (Skellefteå kommun)
11. Riskbedömning för lokala aktionsgrupper – mall från WaREN LAGtoolkit (på engelska)
12. Defra Group Personal Biosecurity Guidance (Department for Environment, Food & Rural Affairs, United Kingdom, 2022)

Nationell och regional utblick

13. Hur arbetar andra kommuner mot invasiva växtarter? (Naturvårdsverket)
14. För att få en överblick över det regionala arbetet har Länsstyrelsen Västerbotten kartlagt var bekämpning av jättelokor och jättebalsamin genomförs och hur arbetet fortskrider. Se karttjänsten Jättebalsaminer och jättelokor i Västerbotten som visar förekomster och status för bekämpningsarbetet i länet.

Kemisk bekämpning

15. Se även *Bilaga 7. Rekommendationer för prövningsrutin för kemisk bekämpning*.

Bilaga 9. Om INSPIRE-projektet

INSPIRE (Invasive Species: Information, Restoration and Engagement, 2024–2026) är ett gränsöverskridande samarbetsprojekt mellan Finland och Sverige som syftar till att minska spridningen av invasiva främmande arter och öka omfattningen av bekämpningsinsatser i båda länderna. Projektet arbetar för att stärka kunskapen om invasiva arter, förbättra restaureringen av påverkade miljöer och öka engagemanget hos såväl kommuner och organisationer som allmänhet.

INSPIRE medfinansieras av **Interreg Aurora**, ett program som främjar samarbete över nationsgränserna i de nordliga delarna av Finland, Sverige och Norge.

Projektets samordnande partner är Etelä-Pohjanmaan Elinvoimakeskus (Economic Development Centre for South Ostrobothnia/ Livskraftscentralen i Södra Österbotten). Övriga projektparter är Länsstyrelsen Västerbotten, Umeå kommun och Vasa stad.

INSPIRE är indelat i tre arbetspaket (Work Packages, WP) som tillsammans ska bidra till att minska påverkan från invasiva främmande arter.

- **WP 1 - kunskap och förebyggande arbete inom trädgårds- och grönytesektorn**

  Arbetspaketet fokuserar på samverkan med trädgårds- och grönytesektorn för att öka kunskapen om invasiva främmande arter och sprida information till yrkesverksamma och trädgårdsintresserade om hur risken för spridning kan förebyggas eller minimeras. En viktig leverans från arbetet är en lista över främmande växtarter som bedöms innebära hög risk på grund av sin invasionspotential och sin negativa ekologiska påverkan, samt rekommendationer om säkra alternativa växtarter som kan användas i stället.

- **WP 2 – Restaurering och effektivt kommunalt arbete med invasiva arter**

  Arbetspaketet syftar till att redovisa en strategi för restaurering av naturmiljöer som har påverkats av invasiva främmande arter. Strategin sammanfattar erfarenheter från fältförsök och ger vägledning om kostnadseffektiva kombinationer av restaureringsåtgärder och bekämpningsmetoder som testats inom ramen för projektet. Umeå kommun och Vasa stad kommer dessutom att publicera en omfattande praktisk guide för kommuners arbete med invasiva främmande arter.

- **WP 3 - Ökat engagemang**

  Arbetspaketet syftar till att engagera lokala grupper och kommuner i ett långsiktigt arbete med förvaltning och hantering av invasiva främmande arter.

Länk till Interreg Auroras projektsida för INSPIRE.

Bilaga 10. Referenser

Lagstiftning & fakta om invasiva arter

Sverige

Förordning (2026:311) om invasiva främmande arter | Sveriges riksdag

EU-förordningen om invasiva främmande arter – Naturvårdsverkets vägledning med länkar till bland annat listor med förbjudna arter enligt förordningen

Avfallsförordning (2020:614) | Sveriges riksdag

SLUs risklista för främmande arter 2024 - Artfakta.se

Movium Fakta nr 3, 2020: Invasiva främmande arter

Finland

Nationella lista över främmande arter (Vieraslajit)

EU-förteckningen över främmande arter (Vieraslajit)

Sök på Vieraslajit.fi för mer fördjupad information om arter och metoder för bekämpning

Rapportering

Sverige

invasivaarter.nu. Rapporteringssida i Artportalen som fungerar både via datorn och mobilen.

Jättebalsaminer och jättelokor i Västerbotten - Storymap från Västerbottens länsstyrelse som beskriver var jättebalsamin och jättelokor finns och var det pågår bekämpningsarbete.

Finland

www.vieraslajit.fi - Egna observationer – Portal av främmande arter

https://laji.fi/observation/list

Vägledning

Invasiva främmande arter och deras hantering – översättning av ipbes sammanfattning för beslutsfattare (SLU)

North Wales wildlife trust - invasive species toolkit

Restaureringsstrategi (INSPIRE/Länsstyrelsen Västerbotten)

Alternativ till populära invasiva trädgårdväxter (INSPIRE/Länsstyrelsen Västerbotten)

Film - Bekämpning och hantering av jättebalsamin (Naturvårdsverket)

Film - Bekämpa och hantera jätteloka (Naturvårdsverket)

Film – Bekämpning av parkslide (Naturvårdsverket)

Lupinlabbet.se – här samlas kunskap om olika metoder för att bekämpa lupiner

Sverige

Om invasiva växtarter (Naturvårdsverket)

Kommunens arbete med invasiva växtarter (Naturvårdsverket)

Lathund – hämta grunddata från Artportalen (Umeå kommun)

Nycklar för långsiktigt arbete mot invasiva växter (Naturvårdsverket)

Metodkatalogen.se (Naturvårdsverket)

Arter med stor spridning (Naturvårdsverket)

Jordmassor innehållande invasiva främmande växtarter (Naturvårdsverket)

Fälthandbok och utbildningsmaterial från Miljösamverkan Sverige

Certifierade parkslidebekämpare - Riksförbundet Svensk Trädgård

Certifierade parkslide - FOR - Fritidsodlingens riksorganisation

Finland

Verktygslåda för kommuner för hantering av främmande arter

Vieraslajikasvijatteen-vastaanotto-ohje-liitteineen-31.1.2025.pdf - Växt- och jordavfall som innehåller skadliga invasiva främmande växtarter - Riktlinjer för hantering vid mottagningsanläggningar som kräver miljötillstånd (Sitowise Oy)

Riskbedömning

Movium Fakta nr 1, 2025: Framtidens träd i Sverige (Vieraslajit)

Sverige

Risklista för främmande arter 2024 (SLU)

Kommunikation

Sverige

Informationssatsning invasiva främmande arter 2.0 - Startsida – Naturvårdsverkets samverkanssida (sharepoint) för kommuner och andra myndigheter med information, rekommendationer, fotografier etc. Åtkomst fås efter begäran som skickas via epost till Naturvårdsverket; kundtjanst@naturvardsverket.se

Informationsmaterial om invasiva främmande arter (Naturvårdsverket)

Lycka till i arbetet med invasiva främmande arter!

Interreg

Co-funded by the European Union

Aurora